

FÆLLESSKABERE

– en læringsbog for inklusionsvejledere
i Folkeskolens Fællesskaber.

Tak til inklusionsvejledere i Folkeskolens Fællesskaber, Aarhus Kommune for bidrag til læringsbogen

Se videoer om Folkeskolens Fællesskaber:

Redaktionen:

Konsulenter i Pædagogisk Afdeling
Stine Clasen **mail:** stc@aarhus.dk og
Pia Jørgensen Hutters **mail:** pihu@aarhus.dk

Layout:

Kommunikation & Arbejdsmiljø

Læs mere på:

aarhus.dk/ffa

FOLKESKOLENS FÆLLESSKABER
MARTS 2013

Læringsbevis for inklusionsvejledere

Det bekræftes herved at _____

har gennemført kompetenceforløbet for inklusionsvejledere i perioden september 2011 til marts 2013.

Kompetenceforløbet for en inklusionsvejleder indbefatter:

- Deltagelse i en læringsuge
- Opfølgingsmoduler hos kollegaer fra andre skoler, som har været på læringsuge
- Deltagelse i temadage for inklusionsvejledere
- Deltagelse i netværksmøder
- Løbende mulighed for deltagelse i frivillige vejlederdage

Efter endt kompetenceforløb forventes inklusionsvejlederne at kunne:

- Møde kolleger åbent og anerkendende
- Se, høre og anerkende den pædagogiske praksis, der allerede finder sted
- Tage ledelse af dialoger, der har nytænkning ud fra eksisterende potentialer og vilkår som udgangspunkt
- Få det bedste ud af det, der er
- Sikre at der løbende finder videndeling og videnskabelse sted mellem kolleger

Kvalificeringen af inklusionsvejledere på skoleområdet er en del af kompetenceprojektet Fællesskaber for Alle, der omfatter samtlige dagtilbud, skoler og klubber i Aarhus Kommune. Projektet påbegyndtes september 2011 og afsluttes december 2014.

Konsulent Stine Clasen

Konsulent Pia Jørgensen Hutter

Elever fra 8. klasse, Rundhøj-
skolen reflekterer over, hvad
inklusion er for dem.

”

INKLUSION ER AT DER SKAL
VÆRE PLADS TIL ALLE. MAN
SKAL IKKE FØLE SIG UDENFOR,
MAN SKAL HJÆLPE HINANDEN,
FORDI ALLE MENNESKER ER
FORSKELLIGE.

Inklusionsvejledere i Fællesskaber for Alle

Kernen i Fællesskaber for Alle er at bygge videre på den viden, der allerede findes ude i praksis. Kompetencerne og fagligheden til at arbejde inkluderende er til stede, de skal "blot" i højere grad gøres tilgængelige og synlige, således at de kan deles, forstås og blive grobund for udvikling af ny pædagogisk praksis der, hvor det måtte skønnes hensigtsmæssigt. Fællesskaber for Alle er funderet på ideen om "Besøg i praksis og refleksioner over og i praksis".

KVALIFICERING AF INKLUSIONSVEJLEDERE

Kvalificeringen af inklusionsvejledere er en del af kompetenceprojektet, der omfatter samtlige dagtilbud, skoler og klubber i Århus Kommune. Kvalificeringen af inklusionsvejledere påbegyndtes september 2011 og forventes gennemført i slutningen af 2014.

Kvalificeringsforløbet for en inklusionsvejleder indbefatter:

- Deltagelse i en læringsuge med efterfølgende opfølgingsmoduler

- Deltagelse i to årlige temadage for inklusionsvejledere
- Deltagelse i fire årlige netværksmøder for inklusionsvejledere
- Løbende mulighed for deltagelse i frivillige faglige dage for inklusionsvejledere

LÆRINGSFORLØB

I læringsugen er deltagerne på besøg i praksis, og hver dag i læringsugen har et særligt fokus: Mandagen indeholder oplæg om og drøftelse af det menneskesyn og den tankegang, der ligger bag inklusionsbegrebet, besøgsetik og dialogiske redskaber i forbindelse med refleksioner over og i praksis. Tirsdag, onsdag og torsdag er der besøg i praksis, hver dag med sit særlige faglige fokus på henholdsvis ledelse, relationer og struktureret pædagogik. Fredagen er dedikeret til forældreperspektivet.

Efter at inklusionsvejlederne i løbet af læringsugen har fået mulighed for at "se andres praksis", skal de efterfølgende også have mulighed for også at "se egen praksis". Derfor får de alle et besøg i egen praksis af en anden inklusionsvejleder. Efterfølgende skal hver inklusionsvejleder besøge kolleger i henholdsvis dagtilbud, skoler og klubber. Først når disse besøg er gennemført, er inklusionsvejlederen færdig med sin kvalificering.

FRIVILLIGE VEJLEDERDAGE

Sideløbende hermed er der mulighed for en gang om måneden at deltage i "frivillige vejlederdage for inklusionsvejledere", der afvikles af medarbejdere i Pædagogisk Afdeling. Disse vejlederdage var ikke tænkt ind i projektet fra start, men der viste sig ret hurtigt et behov for videntilførsel inden for nogle særlige områder. Da disse temadage er frivillige, er det op til de enkelte inklusionsvejledere at afgøre, hvad de deltager i. Inklusionsvejlederne vil derfor have individuelle kompetenceforløb alt efter behov og mulighed, ligesom de undervejs i forløbet vil blive brugt meget forskelligt alt afhængigt af lokale holdninger, behov og muligheder.

INKLUSIONSVEJLEDERENS FUNKTION

Inklusionsvejledernes opgave og profil kan opleves anderledes end andre kendte vejlederprofiler. En inklusionsvejleder er ikke ekspert på svaret, men snarere på det eller de spørgsmål, der får den anden til at se muligheder og vokse. Måske kender inklusionsvejlederen end ikke spørgsmålet, men er trænet i at turde være der for den anden, være åben, nærværende og lyttende og møde den anden der, hvor han eller hun er. Inklusionsvejlederen tør være den, der i dialogen med kolleger undersøger, forstår og skaber mod til ændring. Det forudsætter, at inklusionsvejlederen er tryk i og

fortrolig med rollen som den, der kan og vil faciliterer udviklingsprocesser for kolleger. Måske ville betegnelsen "inklusionsproceskonsulent" være en mere præcis beskrivelse af funktionen.

I Aarhus Kommune vil der derfor kunne ses lige så mange inklusionsvejlederprofiler, som der er dagtilbud, skoler og klubber. Ideen med inklusionsvejlederne er netop, at de skal tage afsæt i de lokale vilkår herunder børnegruppen, forældregruppen, kollegagrupperne og de fysiske rammer. Det har fra projektets side derfor ikke været beskrevet entydigt, hvad en inklusionsvejleder er og kan. Det har selvsagt givet en række spændende dialoger, da man typisk vedhæfter en arbejdsbeskrivelse på en ny funktion. En inklusionsvejleder i Fællesskaber for Alle er i højere grad ekspert på de processer, der kan understøtte en kollegas holdninger og handlinger i forhold til øget inklusion, end en person, der har det rigtige svar parat.

Samtidig er det klart, at når en inklusionsvejleder er rundt på besøg hos kolleger i andre dagtilbud, på andre skoler eller i andre klubber, vil disse besøg tilføre den pågældende en indsigt i, hvordan man arbejder andre steder. Inklusionsvejlederen vil derfor efter endt kompetenceforløb have en stor viden med sig

i det fortsatte arbejde og vil derfor også kunne bruges som "inklusionsrådgiver".

"DE ÅBNE DØRES POLITIK"

Fællesskaber for Alle har understøttelse af "den reflekterende praktiker" som mål, hvilket over tid vil betyde, at der i hele kommunen er et fælles holdningsmæssigt afsæt og fælles konkrete platforme for synliggørelse af viden og videndeling. Det er allerede nu langt mere legalt at lære af hinanden, inspireres af hinanden og ikke mindst støtte hinanden. Det er "de åbne døres politik".

Inklusionsvejlederen er og vil fortsat være omdrejningspunktet for struktureret videndeling og udvikling. Inklusionsvejlederen kunne måske mere præcist navngives som

"Innovationsvejlederen" forstået som den, der går forrest i en afdækning af, hvad vi allerede har, hvordan vi bruger det, vi har, og om det kunne give mening at bruge det, vi har, på nye måder eller måske sætte kendte ting sammen på nye måder. Innovation defineres netop som gentænkning og genforvaltning af det kendte. For grundlæggende findes der ikke noget nyt. Det handler om at finde de mange nye måder at bruge det kendte på.

Øget inklusion er ikke den enkelte pædagog's opgave. Det er en fælles opgave. Inklusionsvejlederne kan ses som det 'stillads', der er med til at understøtte holdning og handling til øget inklusion i betydningen bæredygtige fællesskaber, hvor alle oplever sig som og opleves som kompetente bidragsydere.

SKIBET BYGGES, MENS DET SEJLER

Kvalificeringen af inklusionsvejlederne i Aarhus Kommune er i skrivende stund ikke afsluttet. Det betyder ikke, at de pågældende personer ikke allerede anvendes. Det gør de alle steder. Så man kunne med en kendt kliche sige, at "inklusionsvejlederskibet bygges, mens det sejler". På et tidspunkt i 2014 er det bygget færdigt, kompetenceforløbet er afsluttet, og da bliver opgaven at tilpasse skibene de retninger og ruter, de skal ud på. Det er derfor ønskeligt, at skibene ikke standardiseres, og dermed kun kan bruges på bestemte farvande. De må fortsat holde sig dynamiske, som ler, der er tilpas hårdt og blødt på samme tid, så det kan modstå forholdene, og samtidig ændre sig efter behov.

Som det gerne skulle fremgå af ovenstående, er der i princippet ingen forskel på en inklusionsvejleder med lærer- eller pædagogbaggrund. Det er nemlig proces-konsulentrollen, der er i fokus. I Fællesskaber for Alle er det foreslået fra flere sider, at inklusionsvejlederne skal arbejde på tværs på hele 0-18-års området, så en inklusionsvejleder fra en vuggestue i princippet lige så godt kan fungere i klubber, SFO'er, i undervisning eller i børnehaver. Denne anvendelse af inklusionsvejlederne vil skabe kanaler systemerne imellem. Så når der på skoleområdet tales om "åbne døre", kunne man i 0-18 års-perspektivet tale om "åbne overgange" eller "døre på tværs".

Inklusionsvejledernes mange veje i Fællesskaber for Alle

- En læringsbog som læringsbevis

Invitation til at bidrage til en fælles læringsbog for inklusionsvejledere i Aarhus Kommune.

Ideen med læringsbogen er at invitere samtlige inklusionsvejledere til at bidrage til et fælles billede af, hvad inklusion og fællesskaber er eller kan være, og hvad og hvordan en inklusionsvejleder allerede indgår eller kunne indgå i skolens liv og virke. Samtidig er læringsbogen en del af det læringsbevis, som inklusionsvejlederne modtager, som bevis på deres deltagelse og læringsforløb i kompetenceprojektet Fællesskaber for Alle - Folkeskolens Fællesskaber

Man kan bidrage som enkelt person, i par eller som gruppe eksempelvis repræsenterende skolens tre inklusionsvejledere.

Vi har opstillet tre dogmer for bidrag til bogen:

1. SKRIV UNDER EGET NAVN ELLER PSEUDONYM

Når vi vælger at formulere det på denne måde, er det fordi vi ved, at alle har noget at bidrage med, og det er bidragene, der er i fokus, og ikke nødvendigvis hvem, der har leveret dem. Omvendt kan det være betydningsfuldt for et bidrag, at læseren efterfølgende kan finde tilbage til kilden for yderligere uddybning eller videreudvikling i eget regi. Det er derfor op til den enkelte inklusionsvejleder eller måske grupper, af inklusionsvejledere, der har valgt at bidrage som gruppe, under hvilket navngivelse, de er en del af læringsbogen.

2. ARBEJD ÉN TIME

Når vi opfordrer til tidsramme på en time som et dogme, er det for at understrege, at det ikke er mængden af tid, der anvendes på et bidrag, der er i fokus, men snarere 'det, der ligger lige for', 'første indskydelse', 'det jeg/vi tænker lige nu', der kaldes på og skrevet lige som det tænkes. Man er velkommen til at bidrage med respons på en, flere eller samtlige af de formulerede emner nedenfor.

3. GIV DET DU HAR – ALT KAN BRUGES

Netop fordi det handler om at lukke op, og 'give det, der er'.

Bidragene vil blive samlet, mangfoldiggjort og udleveret på temadagen for inklusionsvejledere d. 1. marts 2013 i Rådhushallen.

Vi håber, at I alle har lyst til at bidrage.

God arbejdslyst

Stine Clasen og Pia Hutters

Emner:

1. Fri skriv om inklusionsvejledernes mange veje
2. Tegneserie: tegn en dag, en oplevelse, en ..... som inklusionsvejleder
3. Få en kollega, din leder, en du har haft opfølgingsmodul med, til at skrive om dig som inklusionsvejleder
4. Skriv et digt om rollen som inklusionsvejleder – eller om inklusion
5. Tag billeder af dit arbejde som inklusionsvejleder og giv dem en tekst
6. Fortæl om dit arbejde som inklusionsvejleder til en person som er "udenfor": dronningen, mormor, brugsuddeleren, præsten eller ...
7. Dit højdepunkt som inklusionsvejleder
8. Giv en gave til fællesskabet – feks. en metode, en oplevelse, en igangværende eller kommende lokal indsats, en rammesætning
9. Forslag til titel på læringsbogen

Deadline for indsendelse:

Senest 1. februar til Pia Jørgensen Hutters pihu@aarhus.dk

**Inklusionsvejledernes
bidrag til læringsbogen**

Indsendt af Lene Robdrup, Skødstrup Skole
Aarhus april 20012

Kære inklusionsvejleder

Hvor er jeg bare glad for at have dig som inklusionsvejleder både fordi du er en erfaren lærer men også, fordi du er åben, lyttende og reflekterende. Det er en stor gave at få dine øjne og ører på min undervisning i 3.x og 8.x og samtidig have mulighed for at føre en reflekterende ligeværdig dialog bagefter.

Du havde skrevet rigtig mange iagttagelser af min undervisning, hvilket i de efterfølgende samtaler gav mig et solidt indblik i mine egne evner som lærer. Det er dejligt at få sådan en mulighed. Mine samtaler med dig har vist mig, at det er meget synligt i undervisningen, at jeg arbejder ud fra nedenstående idealer og intentioner:

- At skabe sig et godt liv er en livslang og interessant læreproces
- Eleverne har ansvaret for fremtidens samfund, derfor er det vigtigt, at de bliver kloge
- Udvikling er, når mennesker har viden, undrer sig og stiller spørgsmål - også ved autoriteterne
- Hver lektion er en lille del af en større læringsproces
- Vi er alle betydningsfulde - vi ser hinanden og roser fremskridt
- Det er vores forskelligheder, der bærer undervisningen frem, derfor skal vi udvise stor respekt for den enkelte person
- Skolen er en arbejdsplads, hvor vi skal kunne arbejde sammen med alle
- Hvorfor er et meget vigtigt spørgeord
- Dialogen med elevernes forældre er vigtig for børnenes udbytte af uv.
- I klassen er det legitimt at vise sine forskellige følelser
- Det er vigtigt at lære at sige undskyld, hvis man har såret nogen
- Det er godt og sjovt at "dumme sig"- det er at lære
- Jeg har ledelsen af klasserummet og er garant for, at læringsmiljøet er respektfuldt og trygt
- Jeg har viden om, hvad der er vigtigt at lære, men vejene til læringen er mange
- Jeg er også en del af læringsprocessen – jeg kan lære meget af eleverne
- Jeg har ikke alle svarene men ved, hvor mange af dem kan findes

INKLUSION ER, NÅR VI
ALLE TRIVES OG HAR
DET GODT.

Elever fra 8. klasse, Rundhøjsskolen

- Vi skal grine, medens vi lærer
- Det har været givende for mig, at du har bekræftet at:
- Den enkelte elev udvikler sig fagligt og socialt
- Jeg arbejder på at differentiere undervisningen
- Jeg forsøger at skabe forskellige samarbejdsrelationer
- Jeg har tydelige målsætninger
- Jeg har en positiv og åben dialog med eleverne
- Eleverne er dygtige
- Eleverne gerne vil samarbejde med mig

Jeg har tænkt meget over din iagttagelse fra første lektion i 3.x om, hvor godt det er, at jeg modtager eleverne efter pausen ved at være i lokalet, når de kommer. Hvilken forskel, det gør, samt hvilken medindlæring, det giver eleverne at vise dem, at det, der foregår i klasserummet, har betydning, derfor er vi der til tiden.

Det har også været befordrende, at du ved vores første møde præciserede, at du ville se det, som fungerede godt, fordi det var det, vi skulle have mere af. Det betød, at jeg også selv var meget opmærksom på, hvad der fungerede godt i min undervisning.

I 3.x laver vi ugeplan til forældrene og børnene hver uge. Heri har jeg skrevet om dine besøg samt om, hvad du har rost os for.

Vores samvær omkring min undervisning i 3.x og 8.x har gjort den forskel, at jeg har fået bekræftet, at der er en tydelig sammenhæng mellem mine intentioner og min undervisningspraksis, og det er vel i virkeligheden det, den gode undervisning handler om.

Jeg vil fremadrettet prøve at formidle ovenstående til mine kollegaer i UV-1 samt prøve at få sat deltagelse i hinandens undervisning på dagsordenen.

” Inklusion er et godt fællesskab. Når man arbejder godt sammen og har det fedt udenfor skoletiden. Vi har da mange forskellige personligheder, men det tager vi med på vejen og finder plads til.

Elever fra 8. klasse, Rundhøjskolen

EFTERSKRIFT

I dag havde vi vores sidste timer sammen, og jeg må atter konstatere, hvor meget jeg har lært ved at have dine erfaringer ”opdagerøjne” på undertegnede, min undervisning og elevernes reaktioner. Som lærer er man i en evig udviklingsproces, men nogle gange har man brug for et skub for at komme i den rigtige retning. Jeg fik to meget betydningsfulde skub af dig i dag:

Jeg har i hele min karriere nok mest været optaget af det, der kunne gøres bedre og har dermed ikke koncentreret mig så særligt meget, om det, som gik godt. Egentlig har jeg været bevidst om den adfærd og forsøgt mentalt at ændre den, men det er først i dag, at jeg indser, hvor rodfæstet den var.

Da du spørger mig, om ikke jeg bliver helt rørt over den bemærkning fra en elev i 8.x, hvor han siger, at du skal tage at ansætte mig, for jeg er en rigtig god lærer, må jeg indrømme at bemærkningen ikke havde fæstnet sig ordentligt hos mig. Det er først under vores vejledningstime, at det går op for mig, hvor ringe jeg er til at koncentrere mig, om det, der er godt. Jeg havde nemlig det meste af dagen bekymret

mig om en elev, som ikke var i skole i dag af grunde, som jeg egentlig ikke kan gøre noget ved, da denne elev højst tænkelig er ved at skifte skole.

Det har været rigtig godt så koncentreret at skulle tænke på det, som gik godt i tre uger sammen med dig, at jeg nu virkelig tror på, at jeg vil blive langt bedre til dette i fremtiden. Jeg har brugt alt for meget krudt på at forholde mig til ting, som jeg alligevel ikke kunne ændre.

Mange tak for læsestoffet om Cooperative Learning, som jeg fik af dig i dag. Jeg glæder mig til at komme i gang med det, da jeg netop har savnet inspiration og øvelser, der kan bruges til at få eleverne op af stolene og lære gennem bevægelse.

Til slut de bedste ønsker for dig i dit fremtidige job som inklusionsvejleder. Du får de varmeste anbefalinger herfra. God weekend.

Venlig hilsen
xxx

Jeg er på inklusion og jeg vil ikke bytte for en million

Folkeskolen kalder på inklusion

Er det en illusion?

Er det bare for at spare en million?

Her er vores konklusion:

Vores opgave er at klæde lærere og pædagoger bedre på og rose det tøj, der klæder dem og fremhæver deres figur.

Vi har set meget flot tøj i forskellige stilarter, Vi har kopieret nogle stilarter, fordi vi er blevet så imponerede over den måde, mange bærer deres tøj på.

Vi er blevet spurgt om, hvilken tøjstil de skal gå mere i, og vi har fremhævet det, der klæder dem bedst og ind i mellem givet dem lidt af vores godt brugte, men velfungerende tøj.

Alle er gået fra omklædningsrummet med en god fornemmelse i maven. Alle er vokset lidt, så alle har fået mere tøj i en lidt større størrelse.

Inklusionsvejledere på Virupskolen Gitte Møller og Annette Guldbrandsen.

af Søren Michelsen, Gammelgaardsskolen

- Du er så dygtig, hvorfor?
- Hvorfor altid de kloge?
- Hvem er forbilledet?
- Den største udfordring?
- Hvad giver dig energi og hvor er du på vej hen med dem?
- Kan man ringe efter hjælp?
- Disciplin?
- Kan man lave noget fælles?
- Han vil meget gerne i kontakt med dig, hvorfor?
- Hvorfor er i så gode?
- Hvor kommer energien fra?
- Hvad tænker du om det?
- Beskriv forskellen på de tre grupper?
- Hvad gør I med jul?
- Kan hans kammerater hjælpe ham?
- Sjovt at se betydningen af sceneskiftet, hvorfor?
- Små opgaver, godt eller skidt ?
- Når man er færdig?
- Der er meget at holde styr på ?
- Luftpause?
- Kan hun få noget i hænderne?
- Jeg er inklusionsvejleder og jeg er stolt af det?

Indsendt af Mette, Solbjerg Skole
elever fra Solbjerg Skole

Jeg spurgte dem om: - Hvad er fællesskab?

2.kl - klassemøde:

- Når man er fælles om at kunne lide det samme
- det kommer ikke bare - man skal gøre noget ved det!
- man skal ikke være tjener - og heller ikke konge - man skal være sådan midt i mellem...bare sig selv!!
(kommentar: åhh, er det ikke bare så fint så fint sagt... totalt stolt lærer!)

Piger i 5. klasse i omklædningen efter svømning:

- Man skal lære at være venner med alle - og dem man ikke kan være venner med, dem er man bare almindelige overfor...
- det er på en måde læreren, der bestemmer, hvem der er i fællesskabet
- sådan noget som at snakke ordentligt og tage hensyn til hinanden, det er altså ret vigtigt

8.klasse på gangen

- fællesskab er fodbold nede i klubben... ja, faktisk mest i 'ommeren` bagefter
- der føles godt i hvert fald, når vi griner sammen i klassen..
- når vi slapper af sammen...uden sminke og alt det ...så er det lige gyldigt...altså nogle gange..

Og så en dialog:

- "noget, hvor alle snakker sammen - som en familie" - "Sådan er det da ikke i alle familier" - "nej nej, men så som en fantasi-familie"

NOTER

Hanne Jeppesen, Bakkegårdsskolen

Indspark til læringsbog

Besøg på andre skoler har været dybt inspirerende. Vores netværksmøder og frivilligefermiddage ligeså.

På min skole har vi arbejdet med at:

- Være på besøg ved nye kollegaer med efterfølgende sparring. Dette med udgangspunkt i at benævne alt, der lykkedes indenfor overskrifterne: klasseledelse, relationskompetence, og fagdidaktik.
- Være på besøg med henblik på kollegaers ønsker om at udvikle bestemte områder. Mere over i vejledning, med større fokus på kontrakt, refleksion og udvikling.
- Udvikle og samle materiale, der kan arbejdes med i overgangsklasser.
- Få klasstrivsel.dk indkøbt til skolen
- Købe Katkassen til skolen og fremadrettet bruge materialet i arbejdet i vores AKT-hus
- Sætte "Ressourcehus" på dagsordenen. På vores skole er det refleksionerne over "Hvordan bruger vi de forhåndenværende ressourcer bedst hos os"?
- Sætte "Inklusion" øverst som paraply, over alt vores udvalgsarbejdet med strategierne fra Børn og Unge Århus kommune. (Forældresamarbejde, læring og udvikling, rummelighed, og sundhed og trivsel)

- Arr. en eftermiddag kaldt "Den lærende org." organiseret som et "Ekspert puslespil" Målet var at dele viden og blive "ekspert" inden for en af flg. workshops;): DSA, Sårbare børn, Klasseledelse, Lektier, Faglig læselog
- Have samtaler med pæd. Leder/IV og de lærere der havde været på læringsuger på andre skoler. Været hjælpere til at få dem til at dele erfaringer med kollegaer, "stjæle" gode tiltag og tanker på andre skoler.
- Være i en proces omkring samtaler vedr. den faglige specialundervisning på skolen.
- Læse gode lærerige bøger (Læreren som leder, Udviklingsforstyrrelser og psykisk sårbarhed, Fortabt i skolen).

Oplevet det bedste besøg på anden skole, var den skole en lærer havde noget hun ville udvikle på. Et fokus vi kunne undersøge sammen.

Derudover har jeg været på besøg i Vejle i deres Børn og Unge og fortælle om vores proces set fra IV/lærers øjne. Dette var givende, i at få overblik over den læring og udvikling jeg har været igennem.

” INKLUSION ER, NÅR VI STØTTER HINANDEN OG BAKKER HINANDEN OP. FOR VI VED SELV HVOR VIGTIGT DET ER AT BLIVE STØTTET OG FØLE SIG VIGTIG.

Elever fra 8. klasse, Rundhøjskolen

Spurgte kollegaer igen omkring deres oplevelser af at have været på læringsuger, godt for dem også at blive spurgt over tid, flere havde taget ting med sig, ændret små bitte ting. Og det er stort.

Men oplevede også hvilke dilemmaer og refleksioner, der har været i forløbet i Aarhus kommune.

Det har været meget lidt "dikteret fra oven". Det første udspil var, at vi havde al den viden, der skulle til, den skulle bare deles! Men det blev ændret til, at vi fik muligheden for frivillige eftermiddage med oplæg, øvelser og viden.

Kan se de læringsuger mine kollegaer har været på, har været mere indholdsrige end det første vi var på.

Børn og Unge har udviklet konceptet over tid, selvfølgelig og heldigvis.

Jeg kunne ønske mig vi kunne få en "opsamlet-viden-læringsuge, i det nye skoleår.

Indsendt af Anni Sørensen, Søndervangskolen

Jeg synes titlen på bogen skal være enkel samt have megen fokus på det, vi har øvet os på: At styrke fællesskabet for alle.

Vi skulle jo fra begyndelsen IKKE have heddet Inklusionsvejledere (begge dele af ordet er misvisende i forhold til vor rolle).

Jeg synes vi er **"Fællesskabere"** og dette er mit forslag til bogens titel.

Oplæg for kolleger

At vælge det bedste* fra min læringsuge, fra frivillige vejlederdage på G2 og fra IV forløb på andre skoler

At forsøge at koge alt dette ned til et oplæg/kursus for kolleger på min skole

At møde modstand

At overvinde denne modstand

At skabe et fælles rum for grin, refleksion, anerkendelse og fælles sprog

At videreføre det bedste fra dette i dagligdagen

*Det bedste
(dele af mit oplæg
til mine kolleger)

Det vi leder efter,
er det vi finder!

Det vi finder,
er det vi taler om!

Det vi taler om,
bliver vores virkelighed!

Reflekterende spørgsmål:

Vi øver os i at stille spørgsmål, som får kolleger til at reflektere over egen praksis.

- Hvilke muligheder gav det dig...
- Hvordan tænker du at eleverne oplevede...
- Hvornår lykkes det...
- Hvad er du tilfreds med og hvorfor...
- Hvad ville du evt. gøre anderledes...
- Hvad ville du evt. gøre mindre af...
- Hvad ville du gøre mere af...
- Hvad er dine overvejelser i forhold til...
- Hvordan...
- Hvad...
- Hvilke...
- Hvorledes...

• Gør du det, du tror du gør?

Man må ikke tage andres findeløn 😊

Rundt om grisen

Spørgsmålstyper

Opklarende

Hvad så?

Reflekterende

Fokus på det der virker

Anerkendende interview

Find sammen 2 og 2 (med en, som har samme farve trøje på).
Først fortæller den med det lyseste hår:

"Om en situation, hvor du specielt oplevede, at du lykkedes som lærer eller pædagog. En situation, hvor du gjorde det godt"

Brug 2 minutter på at fortælle dette.

Interviewer (den med det mørkeste hår) spørger herefter indtil oplevelsen:

- Hvad gjorde du, som gjorde, at det gik godt?
- Hvilke kvaliteter og evner gjorde du brug af?
- Hvad gjorde andre i forhold til at skabe denne oplevelse?
- Hvad tror du, andre sætter pris på ved det, du gjorde?
- Hvad kunne have gjort denne oplevelse endnu bedre?
- Hvad kunne du med fordel have gjort endnu mere af?
- Hvad kunne du med fordel have gjort mindre af?

Brug 5 minutter på dette
Skift roller
Der er 15 minutter til hele øvelsen i alt

Gør dem smukkere

Anerkend et barn, der udfordrer dig

Find sammen 2 og 2. Find en der har næsten samme højde som dig.
Den højeste vælger et barn, der udfordrer, den laveste stiller spørgsmål.

- Hvad kan du godt lide ved barnet?
- Hvad er barnet god til?
- (Rundt om grisen perspektivet)
- Hvad vil barnets andre lærere - pædagoger sige?
- Hvad kan kammeraterne godt lide ved barnet?
- Hvis barnets mor var her, hvad ville hun sige at barnet er god til?
- Barnets far?
- I hvilke situationer trives barnet?
- Hvilke kompetencer bruger barnet i de situationer?
- Hvad ville du savne mest, hvis barnet en dag gik ud af skolen?

Brug 7 minutter på dette
Skift roller
Der er ca. 15 minutter til hele øvelsen i alt

Tiltag:

Forskning peger på at læreren er den faktor i skolen, der betyder mest for eleveres læring i særdeleshed lærerens kompetence i klasseledelse, sociale relationer og didaktik er afgørende for, at der bliver udviklet sociale fællesskaber og læringsmiljøer, der tilgodeser alle elever og dermed fremmer inklusion.

Da læringsugerne har åbnet dørene til egen praksis, er dette nu vores nye udgangspunkt og derfor ønsker vi lokalt via inklusionsvejlederne, at udbrede viden og erfaringer ift. lærerens kompetenceudvikling. Dette vil vi i praksis gøre ved at inklusionsvejlederne, som også er en del af AKT på Højvangskolen, i en intensiv periode i samarbejde med kollegerne, udvikler et fællesskab omkring videndeling og sparring ift. den inkluderende praksis.

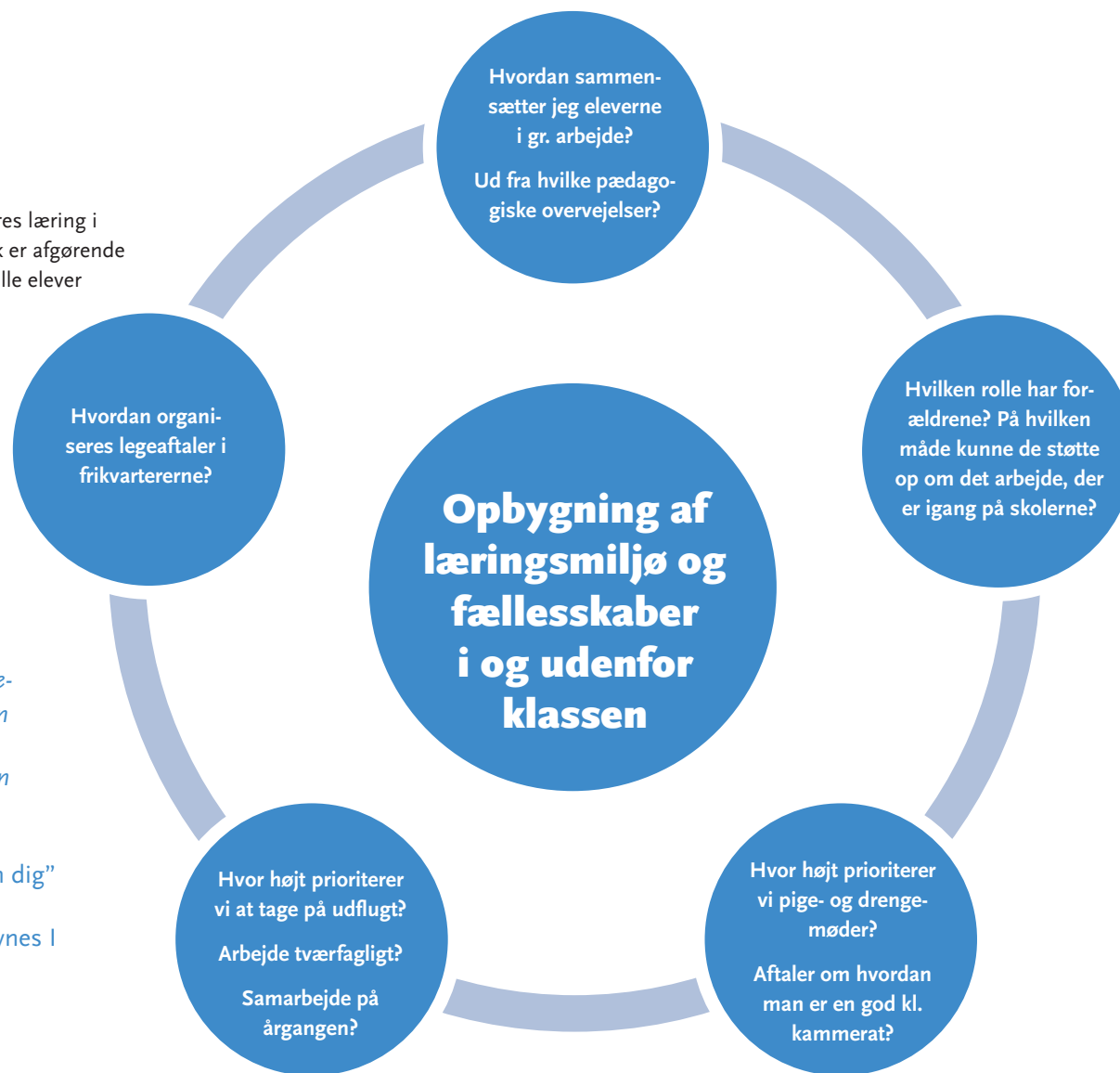
BILAG 1.

Arbejdsark: Gode spørgsmål til at sætte tanker i gang ift. lærerens (klasse-teams) opbygning af læringsmiljøer og fællesskaber i og udenfor klassen

Lavet af Tina Christiansen 2012 med inspiration fra Terje Overland og Jan Tønnesvang

” Vis mig hvem eller hvad jeg kan blive” og ”Lad mig høre til ligesom dig”

”Hvordan viser I mig hvad eller hvem jeg kan blive?” og ”Hvordan synes I at jeg skal høre til?”

Handleplan step by step:

STEP 1: Uge 2 - i starten - 2013 udsendes vores idéer omkring inklusionsprojektet på Intra

STEP 2: Uge 2 – lørdag (12/1) pædagogisk dag med Rasmus Alenkær

- Afslutningsvis ønsker hvert team 2 mulige mødedatoer samt 1 – 3 punkter fra idékataloget (se afkrydsningsskema nedenfor)

STEP 3: Uge 3 - vi starter med 1. årgang og 4. årgang, da Ole og Tina har tilknytning til disse, de er "forsøgsteam".

STEP 4: Uge 5 - den endelige mødedato (varighed 45 min. – 60 min.) samt dagsorden med de valgte punkter fra idékataloget, udsendes via Intra til alle på årgangen.

STEP 5: Selve mødet (varighed 45 min. – 60 min.)

1. Ca. 10 min. til at fortælle om AKT på Højvang samt vores procedurer med bekymringsnotat henvisningsnotat samt visitering til Oasen.
2. Samtale ud fra valgte punkter (vælg 1 – 3 punkter) fra idékataloget (se næste side)

STEP 5A.: Hvad ligger til grund for valget af de konkrete punkter? Hvad har vi i teamet afprøvet tidligere? Med hvilken effekt?

STEP 5B.: Ole og Tina fremlægger konkrete eksempler ud fra jeres punkter.

STEP 5C.: På hvilken måde vil vi i teamet/årgangsteamet gerne arbejde med de konkrete punkter i fremtiden? Vil vi gøre det alene i teamet eller på årgangen? Ønskes der sparring med AKT ift. at udarbejde en konkret handleplan? Evt. opfølgingsmøde? Andet...?

STEP 6: Da dette er en proces og en anden arbejdsform, vil vi ikke lægge os fast på mere p.t. Men I bliver informeret løbende og vi tager gerne mod input.

Vores mål med dette tiltag/besøg er:

- At arbejde med konkrete problematikker som rører sig og evt. presser i hverdagen i jeres team/årgangsteam ift. elever.
- At I fælles i årgangsteamet får tid til fordybelse, undringer samt tid til at stille "de gode spørgsmål" til hinanden.
- At I får et fælles overblik over, hvad der virker? Hvad der ikke virker? Hvad der skal ændres? Og hvordan? Er det de samme udfordringer, der gentager sig?
- At præsentere jer, for vores AKT tanker i praksis og evt. sætte en elev eller en klasse ind i vores AKT – model, hvis det kan give mening.

Team: _____

Samtale med Ole og Tina ud fra valgte punkter fra idékataloget.

Sæt min. 1 kryds og max. 3 krydser

Idékatalog:

- ___ Metoder og skemaer til at arbejde med faglige fokuspunkter
- ___ Metoder og skemaer til at arbejde med sociale fokuspunkter
- ___ Samtaleskema med elevens målsætning og udvikling ud fra skalaer
- ___ Belønningssystemer
- ___ Piktogrammer
- ___ Skabeloner til handleplaner ift. gruppe af børn/enkelte elever
- ___ Skabeloner til lektiemappe/ark ift. gruppe af børn/enkelte elever
- ___ De 8 H`er (Hvad, hvorfor, hvornår, hvor, hvem, hvordan.....) ift. gruppe af børn/enkelte elever.
- ___ Uge evaluering skole – hjem sedler ift. gruppe af børn/enkelte elever
- ___ Klasseledelse (arbejdsspørgsmål til: Strategier til at skabe ro; Opbygning af læringsmiljø og fællesskaber i og udenfor klassen; Aftaler, regler og konsekvenser)
- ___ Relationskompetence (en værktøjskasse til refleksion) ift. gruppe af børn/enkelte elever arbejdsark
- ___ Fairplay forløb
- ___ Materialer
- ___ AKT materialer (Dafolo) trivselsforløb 0. kl. – 1. kl.
- ___ AKT materialer (Dafolo) trivselsforløb 2. kl. – 3. kl.
- ___ AKT materialer (Dafolo) trivselsforløb 4. kl. – 5. kl.
- ___ AKT materialer (Dafolo) trivselsforløb 6. kl. – 8. kl.
- ___ Konkrete materialer ift. Autisme og aspergers
- ___ Konkrete materialer om hvordan man styrker børns sociale kompetencer (Sindets magt)
- ___ Konkrete materialer om undervisning af børn med særlige behov (Med barnet i centrum)
- ___ Konkrete materialer til at udvikle barnets sociale, følelsesmæssige og kognitive kompetencer (Styrk dit urolige barn)
- ___ Bøger om inklusion

Andet:

Mødedatoer

I skal i årgangsteamet vælge 2 mulige mødedatoer, herefter laver OL og TC en plan.
(Ét møde af 45 min – 60 min. varighed)

Tirsdag uge 3	Team
12.30 – 13.30	4. årg.
13.40 – 14.40	1. årg.

Tirsdag uge 6	Team
12.50 – 13.50	
13.55 – 14.55	
15.00 – 16.00	

Tirsdag uge 8	Team
12.50 – 13.50	
13.55 – 14.55	
15.00 – 16.00	

Tirsdag uge 11	Team
12.50 – 13.50	
13.55 – 14.55	
15.00 – 16.00	

Tirsdag uge 14	Team
12.50 – 13.50	
13.55 – 14.55	
15.00 – 16.00	

Tirsdag uge 16	Team
12.50 – 13.50	
13.55 – 14.55	
15.00 – 16.00	

Tirsdag uge 18	Team
12.50 – 13.50	
13.55 – 14.55	
15.00 – 16.00	

Venlig Hilsen Ole & Tina

” Inklusion er, at man er en del af klassen både fagligt og socialt og trives. Hvis en af de ting mangler, kan det være svært at være en del af klassen. Men hvis man er de ting, får man mere selvtillid.

Elever fra 8. klasse, Rundhøjskolen

Tanker i digtform om Inklusion

Af Maria Bjørn Mikkelsen

Inklusion – et moderne fænomen, årgang 2012
 Næ, inklusion er helt tilbage fra begyndelsen
 Ligesom eksklusion
 Inklusion – eksklusion
 Er du med, eller er du ikke?
 Vil du være med, eller går du ?
 Mennesket blev skabt med sin frie vilje.....
 Gud var inkluderende da han skabte verden,
 skabte alle dyr og planter med forskellige formål,
 Der var og er ingen der kan undværes, selv ikke myggen,
 hvortil man kan undres over dens positive opgave i verden.....
 Gud var ekskluderende,
 da han smed Adam og Eva ud af Edens have
 Han havde skabt mennesket med sin frie vilje.
 Vil du eller vil du ikke ?
 Inklusion handler om at tage et valg
Et valg, en holdning, et menneskesyn
 Inklusion handler nødvendigvis ikke om at acceptere,
 men at respektere
 Du er dig, og jeg er mig, og hende derovre hører også med
 Jeg kan give noget, du kan give mere, ham ved siden af
 hjælper vi sammen
 Men vi er alle sammen her og nu
 Ønsker ikke at undvære
 Ønsker bare fællesskab
 Du har valgt din plads, jeg har valgt min, men der er plads til flere.
 Vi har alle vores frie vilje
 Vi har alle vores opgave
 Men det kræver et valg, en holdning, et menneskesyn
 Det kræver at du tager stilling til Inklusion.

Inklusionstanker

Inklusionsvejleder Stine Søndergaard, Vorrevangskolen

For mig er det, i processen som inklusionsvejleder, blevet mere og mere klart, hvor fuldstændig afgørende det voksne menneske er, for hvor stærke og rummelige vores skolefællesskaber bliver.

Hvis du er lærer eller pædagog skal du turde, orke og elske at sætte dig selv på spil hver eneste dag i din klasse. Og du skal være *subjektiv, omsorgsfuld, ambitiøs og fremfor alt normativ*.

Du skal selvfølgelig også være professionel, relations-kompetent, skarp og fagligt dygtig... men det er faktisk ikke der, jeg har oplevet lærere på de århusianske skoler have usikkerheder og problemer. Børn i folkeskolen magter ikke selv at tage lederskab, der skaber gode pladser til alle børn i klassen. Det bliver som udgangspunkt *ikke* til rummelige, skæve, varme og trygge fællesskaber, hvis man lader det være op til børnene selv. Og det er da heller ikke en rimelig opgave at give børn fra 6-15 år!

Det er op til dig som voksen! Det er op til dig, om det anderledes bliver italesat som spændende, om eleverne i klassen udvikler deres sociale forståelse og empatiske evner, om forældrene bliver dine og klassens mod- eller medspillere.

Du skal gøre dig klart, hvordan du vil have tingene, og så skal du arbejde benhårdt på det *hver* time, *hver* dag. Du skal til enhver tid stille dig på det svage barns side, og gøre dig solidarisk med det – og det skal du sætte hele din egen prestige ind på.

Du skal kende og forstå den dynamik der findes i din klasse, du skal anerkende og nurse hver enkel, når bevægelsen går mod et bedre fællesskab. Du skal arbejde bevidst med at fremme, at der er gode normsættere i din klasse. At det er fedt og sejt at være en god kammerat - og at være flittig og dygtig.

Det er en vanvittig udfordrende og spændende opgave du står med som voksent menneske – og det bliver bare *aldrig* kedeligt! Til gengæld er det også rigtigt frustrerende og tungt at bære, når det ikke lykkes. Det kan være svært at finde råstyrken, når man er fortravlet og presset af mange forskelligartede opgaver.

Derfor skal alle skolevoksne klædes på og have mulighed for sparring omkring egen praksis med nogle kollegaer, der er helt skarpe på at gå ind i det her komplekse felt – *inklusionsvejlederne!* Det har været tydeligt for mig i projekt Folkeskolens Fællesskaber, at man ved at observere megen undervisning bliver dygtig til at se mønstre i klasser og handlemuligheder.

Så brug os – vi vil gerne, og vi kan noget!

At være lærer og leder i børnefællesskaber kræver mod, nysgerrighed og overskud. Hvis man vil have lærere, der kan løfte den opgave, giver man dem gode arbejdsvilkår, ordentlig forberedelsestid og man møder dem med tillid – ellers bliver byrden for tung, og ildsjælene går ud.

Inklusionsvejledere - undervisning

Ved BO og GR

Har du lyst til at blive set og rost?

Har du lyst til at blive bevidst om kompetenceområderne inden for:

- Klasseledelse
- Relations kompetencer
- Didaktik
- Forældresamarbejde

Eller har du brug for sparring i forhold til at inkludere elever med særlige behov – i forhold til:

- Hvordan får jeg tilrettelagt undervisningen?
- Hvordan kan jeg inddrage forældrene?
- Hvilke ressourcer kan jeg trække på?
- Hvordan får jeg sat rammerne for klasseledelse?
- Hvordan arbejder jeg med relationer?

Vi vil gerne fremme en sund kultur på skolen, hvor man i al almindelig har glæde af at få feedback – hvor man tør åbne døren og lade en kollega overvære ens praksis. Alle kan have glæde af at blive set og rost og få feedback. Derfor er en del af inklusionsvejledernes besøg fastlagt efter en plan, hvor lærerne helt automatisk får besøg. Alle lærere får ikke besøg i løbet af ét skoleår, men du har altså mulighed for at skrive og bede om et besøg.

Ansøgning: Du kan søge om at få besøg, hvis du har lyst til at få feedback på din pædagogiske praksis. Skriv en intra til BO, GR

Indsendt af Gerda og Bente, Strandskolen

Det ene bruges til vore samtaler efter inklusionsbesøg hos vore kolleger, det andet er en invitation og beskrivelse i vores fælles folder i det nyetablerede kompetencecenter, som vi har her på Strandskolen.

Interviewguide til inklusions- besøg

Tilbagemeldinger på klasserumsledelse, didaktisk- og relationskompetence.

- Hvad har vi set - der virker. Spørge ind til det vi ser, og det vi ser, der virker!
- Hvad er du optaget af i din undervisning, i din klasse, osv.?
- Hvordan er du kommet frem til, at det er disse rammer, metoder, ...der virker?
- Har du noget du går og øver dig i for tiden?
- Vil du have "en gave" - et redskab fra værktøjskassen?

Mulige spørgsmål: (bygger delvis på MacMann Berg/Carl Tomm og den anerkendende tilgang)

- Hvad er udfordringen i den her klasse?
- Hvad vil du gerne blive klogere på?
- Har du før haft en tilsvarende udfordring og hvad gjorde du så?
- Hvad virkede og hvordan?
- Er sagen/udfordringen vigtig for andre? (elevgruppen, forældrene, teamet/kolleger..)
- Hvad er det bedste og det værste ved udfordringen?
- Hvad ville være et tegn på at udfordringen er løst?
- Hvilke kompetencer, redskaber og erfaringer har du brugt og fremover have brug for?
- Hvad ville være den mindste ændring som kunne mærkes?
- Hvad kan du selv gøre for at det sker?
- Hvad kan dine kolleger, leder eller andre gøre for at det sker?
- Hvad kunne være dit næste skridt!

Forældreaften – 'Den ekstra elev'

- Inklusionsuge for lærere
- Inklusionsuge for pædagoger
- Inklusionsdage for ledere
- Inklusionsuge for eleverne (klasse møder, temadage)
- Inklusionstema i Bestyrelsen

Hvornår skal der være inklusionsuge for forældrene?

Det spørgsmål stillede vi os selv, da vi kom tilbage i marken på Solbjergskolen.

Forældrene spiller en afgørende rolle på godt og ondt hver eneste dag helt inde i klasserummet og i legen i skolegården. Den ressource skal vi have fat i, præge og give ansvar.

Vi skal have fat i forældrene helt fra starten, når de møder skolen. De kommer friske og forventningsfulde, nøjagtig som eleverne – der skal vi fange dem!

Vores formål:

- At forældrene får tillid til skolen
- At forældrene føler sig set, hørt og forstået.
- At forældrene tager ansvar for fællesskabet i den nye klasse
- At forældrene får øje på egne ressourcer... og udfordringer
- At forældrene lærer hinanden at kende
- At forældrene får et fælles sprog og værdisæt omkring klassen

Rammen - 2 møder:

Et forældremøde, der er placeret umiddelbart inden efterårsferien i o.klasse. Her arbejdes med fælles forståelse af fælleskab, egen skolegang, sjove lege, praleri...

Et forældremøde tæt på sommerferien, hvor børnehaveklasselederen runder året af, den nye 1. klasselærer præsenterer sig, og vi er med og binder det sammen. Her arbejdes med værdisæt – og konkrete aftaler omkring ansvar.

Opfølgende møde i 1. klasse... og 2. klasse... alt efter evaluering...

Det skal nævnes, at børnehaveklasselederne afholder egne forældremøder umiddelbart efter klassesannelserne, der sker i september måned. Til forældreaften om 'Den ekstra elev' er bh kl lederne inviteret med som gæst og er således uden ansvar.

Vi oplevede enorm opbakning og en rigtig god stemning. Forældrene vil gerne bidrage og har meget på hjertet. De vil meget gerne bruge meget tid på at lære hinanden at kende, så vi skulle være skarpe på, at indholdet blev serveret i en form, hvor de skulle snakke med hinanden. Vi brugte meget af det, vi selv har været igennem på temadage og i læringsugen – så på den måde blev vi selv til procesansvarlige for forældrenes kompetenceforståelsen. Det var enormt lærerigt for os også.

Vores håb er, at møderne kan gøre forældrene mere robuste, når deres barn møder modgang – at de er rustede til at gribe hverdagen konstruktivt an. Og vigtigst af alt, at forældrene - 'som den ekstra elev' - får overført forståelsen til klasserummet og skolegården.

” Inklusion er, når der er plads til at alle er forskellige og ens meninger kan være anderledes end andres. Det er når vi tager hinanden med ind i fællesskabet og åbner op for nye meninger og muligheder. Nogle gange skal alle være ens udenpå for at være en del af fællesskabet, sådan er det heldigvis ikke her.

Elever fra 8. klasse, Rundhøjskolen

Indsendt af: Sonny Lundgren

Skabelon for pædagoger som kommer på inklusionsbesøg i andre SFO'er.

På Skåde skole har de personer der har været på kursus i fællesskab udformet et skema der skal overskueliggøre iagttagelser. Vi har også brugt skemaet i forbindelse med videreformidlingen til vores kollegaer der ikke har været på inklusionskursus.

Besøgs SFO'en skal inden besøgene have aftalt hvilke pædagoger der står til rådighed for gæsterne.

Vigtigt at være forberedt.

Afdelinger

Tidsrammen

Forventninger til os selv og gæsterne.

Besøget:

1. Velkomst og information

En leder eller pædagog byder velkommen og fortæller lidt om hvilken SFO, man er kommet i.

2. Information om hvad man skal ved besøget

Forventningsafstemning (kontekstafklaring, tidsplan).

Hvilken aktivitet skal der foregå og under hvilke fysiske rammer (ude eller inde).

3. Hvert besøg har en overskrift

Ledelseskompetance (herunder ledelse i børnehøjde/anvisninger)

Relationskompetance (børn/børn, børn/ voksen, voksen/voksen)

Didaktisk kompetence. (planlægning og gennemførelse af aktivitet)

4. Vigtigt, som iagttager, at være anerkendende

Fokus skal være på pædagogen i praksis og ikke på barnet.

Iagttageren kommer med en gave til pædagogen. Iagttageren skal undre sig. Pædagogen skal sidde tilbage med fornyet fokus og viden.

5. Efter iagttagelsen

går pædagog og den besøgende for sig selv, hvor gæsten fortæller hvad han/hun har iagttaget ift. den aftalte kompetence. Fokus skal være på, hvor man så inklusion ift. den aftalte kompetence.

Evalueringskema udfyldes.

Indsendt af Hanne og Mette, Skovvangskolen

Inklusion på Skovvangskolen 2012/2013 - "Åbne døre"

Status

- Der finder rigtig meget god undervisning sted blandt vore dygtige kolleger
- Nogle årgange/fag planlægger i fælleskab og har fælles årsplaner.
- Alle klassers primære lærere (dansk og matematik) arbejder sammen i klasseteam og udarbejder sammen klassens sociale årsplan
- Mellemlinjetrinnene benytter supervision som kollegialt redskab
- Skolens inkluderende opgave udvides

Mål

- At viden, erfaringer og gode ideer deles i større udstrækning
- At skabe et miljø, hvor didaktik og udfordringerne i forbindelse med undervisning og udfordrede elever bliver et fælles anliggende
- At kollegerne tilegner sig flere handlemuligheder i forbindelse med inklusion.

Tiltag

- Oplæg for lærere og skolepædagoger ved skoleårets start om vores forståelse og arbejde med inklusion
- Etablering af besøgspar som på skift besøger hinanden i undervisningen. Parrene er dannet ud fra lærernes ønsker
- Forud for besøget inspirerer inklusionsvejlederne til at "lede efter alt det, der lykkes" på et fælles møde
- Efter besøget reflekterer parrene under vejledning af inklusionsvejlederne
- Inspirations-/værktøjskasse bliver tilgængeligt på lærerværelset

Tegn

- Øget fælles planlægning i fag og årgange
- Øget differentiering
- Udveksling af didaktiske overvejelser i højere grad end nu
- Inspirationsmaterialet på lærerværelset anvendes

Evaluering

- Lærerne afleverer et evalueringsskema efter forløbet

Strøtanker: Projekt inklusion

Der er langt fra forestillingen om, hvad det var, jeg troede jeg ansøgte om, da min skoleleder fortalte om inklusionsvejlederopgaven. I forestillingens umiddelbare verden var det noget med, at springe ud som inklusionsvejleder med en tung kuffert fuld af konkrete anvisninger på, hvad man kan gribe til af tiltag og smarte tips for at inkludere børn med særlige behov og udfordringer.

Så kom læringsugen og de mange besøg hos lærere på andre skoler.

Så kom de mange frivillige eftermiddage, netværksmøder og temadage.

Ugen, hvor min egen skole var værtsskole for en læringsuge, kom.... Lærerværelset boblede af nye tanker, energi, gensyn og spændende samtaler. Lærere, der aldrig før eller sjældent havde haft besøg i sin klasse, sad pludselig med rank ryg og et skævt smil og lyttede til de mange anerkendende og reflekterende udsagn om deres undervisning.

Der blev købt nye kaffekopper – der skete ”noget”. Nye roller så dagens lys. Der var vist osse nogle, der tænkte: Godt, det ikke er mig, der skal have besøg!

-så var der perioder, hvor inklusionstanker lå i dvale....

Jeg startede skoleåret med en børnehaveklasse med 27 elever. Jeg var på forhånd bekymret over antallet – og 4 børn med kendte ”udfordringer”.

Et stykke inde i skoleåret fornemmede jeg, at det her gik jo egentlig bedre end jeg havde forventet. Hvorfor? Ved nærmere eftertanke var det de mange inspirerende oplæg, erfaringsudvekslingerne, besøgene, spændende frivillige eftermiddage, ”Fortabt i Skolen” mm., der havde bundfældet sig. Det var jo det, der gav mere ro i hverdagen: Ro til at se og anerkende det enkelte barn, opfange de små signaler, skabe overblik og være tydelig, tænke over klasseledelse, insistere på den gode historie, holde fokus på det, der betyder noget lige her og nu. Jeg forsøgte at give mig selv og børnene rum til at fejle, rum til ikke at være perfekt, rum til de særlige finurligheder, rum til de særlige hensyn, rum til at stille de ”åbne” spørgsmål med mange svarmulighe-

der og ikke mindst: Rum til at sørge for ikke at ingen – ej heller jeg - skal komme i alarmberedskab,- få hjernen slået fra. En kunst i børnehaveklassen er IKKE at stille større krav, end alle kan være med. Det udelukker ikke, at nogen børn får større udfordringer.

Sætningen: ”Børn gør det bedste, hvis de kan” rumsterer i mine tanker. Det er med til at forenkler dagen og vejen. Jeg vil i videst muligt omfang insistere på det gode i klassens formåen, klassefællesskabet. -den gode stemning og atmosfære i klasserummet.

En flok børnehaveklassebørn har brug for mere ros og anerkendelse, - langt mere end jeg i mit lange arbejdsliv indtil nu havde spottet. De kæmper langt hen ad vejen for livet i denne nye skoleverden.

Indimellem rammes jeg af en bekymring: Ser det mon udefra ud, som om jeg overser problemerne og skjøtter hen over alt det svære?

Til projekt ”Fællesskaber for Alle” vil jeg sige tak for mange gode inputs. Det har været tankevækkende, inspirerende og igangsatte, - såvel i skolelivet som i det private liv.

Jeg har ofte tænkt, at indsatsen måske ville have større effekt (= skabe mere inklusion), hvis alle lærere havde fået samme ”dosis inklusion” på f. eks, en pædagogisk weekend, 2 temadage eller lign. Det er som om, at praksis er lettere – end at videreformidle til kolleger.

Ikke mindst fordi der ikke er faste rammer for, hvordan inklusionsvejleder-funktionen skal udmøntes på skolerne. Vi bruger meget tid og energi på dette.

Jeg vil hellere have besøg i min klasse og diskutere / reflektere ud fra det konkrete end f.eks. holde et mere teoretisk oplæg på et lærermøde. Inklusion er ikke en metode, men en måde at tænke og handle på. Derfor kommer vi som vejledere let ud i en moraliserende doserende rolle, som jeg egentlig ikke bryder mig om at være i.

Dejligt, hvis det var en fælles forståelsesramme for os alle på skolen!
Men...**skønt, at noget virker...**

Kunsten bliver at holde liv i inklusionens gode budskab. Jeg håber, det lykkes!

Marie Rønlev Sørensen

Inklusion

- Når der er brug for inklusion
- så er det vigtig at snakke med nogen
- ikke nødvendigvis nogen der ved det hele
- men nogen der er klar til at vidensdele
- når kompetencerne skal i spil
- kræves det at der skal klasseledelse til
- ej at forglemme relationer
- de er vigtige for vores institutioner
- så skal vi huske didaktikken
- den går forud for al mimikken
- forældre perspektivet må vi også ta`
- det er lige så vigtig for at kunne inkludere i dag.

*Anette Guldbrandsen og Gitte Møller
Virupskolen.*

” Inklusion er, at vi har plads til at være forskellige. At vi kan have vores egne meninger. Gå i det tøj vi vil, have vores egen personlighed uden at skulle dømmes og uden at blive udstødt.

Elever fra 8. klasse, Rundhøjskolen

A teal-colored speech bubble with a white outline, containing white text. The bubble is irregularly shaped, resembling a speech bubble, and is centered on the page.

**Bag om kompetenceprojektet
Fællesskaber for alle**

Kompetenceprojektet Fællesskaber for Alle

... når pædagogik defineres som 'et møde mellem mennesker'...

At tale om inklusion er at tale om holdninger. Om menneskesyn. Det kræver mod. Mod til at turde. Ikke nødvendigvis at kende svaret, måske ikke engang spørgsmålet.

Tiden kalder på gentænkning af inklusion. Af både etiske, økonomiske og pædagogiske årsager. Mennesker har et grundlæggende behov at 'høre til'. At indgå i et fællesskab. At tale om inklusion er derfor mere end at tale om metoder og undervisningsprogrammer.

Samtidig er der i det pædagogiske landskab i tiden en tendens til ubalance mellem det individuelle og det fælles. Sådan må udvikling nødvendigvis være. Ubalance der kalder på ny balance. At styrke fællesskaberne er den bevægelse, vi gerne vil have gang i blandt andet med kompetenceprojektet Fællesskaber for Alle. Fordi vi har brug for hinanden for at imødekomme nødvendigheden af en mere inkluderende pædagogik på 0-18 års området.

Hvorfor er det nødvendigt at tænke og handle mere inkluderende, end vi allerede gør? Det er det, fordi den tid vi er midt i, kalder på radikalt nye løsninger på en lang række områder ud over det pædagogiske. Områder som klima, sundhed, og økonomi.

De løsninger og handlinger, vi kender og udfører aktuelt, er ikke alle lige bæredygtige.

Derfor opstår der aktuelt en række nye filosofier og ledelsesteorier, der handler om, hvordan vi kan hjælpe hinanden med at turde gå nye steder hen, finde nye løsninger, stille nye spørgsmål og få nye svar. Denne 're-thinking' er blevet et vilkår og dermed en kompetence, der er behov for at understøtte og udvikle. Vi har den naturligvis allerede, anvender den allerede, men vi har brug for hinanden til at skabe nogle organiseringer og rammer, hvor vi sammen kan træne denne analytiske kompetence: at turde omstille sig.

Fællesskaber for Alle Fællesskaber for Alle

vedvarende proces og kan ses som det 'stillads', der er med til at understøtte holdning og handling til øget inklusion i betydningen bæredygtige fællesskaber, hvor alle oplever sig som kompetente bidragsydere.

Inklusionsvejlederne vil i kompetenceforløbets tidsramme på ca et år få mulighed for deltage på læringsuger, deltage i tema-dage, netværk og kortkurser, samt ud og træne besøg i praksis hos kolleger, der har været på læringsuge.

Inklusionsvejlederbegrebet er nyt og rolle og ansvar vil udvikle sig i takt med lokale og centrale behov og muligheder.

” INKLUSION ER, AT ALLE SKAL HAVE LOV TIL AT VÆRE MED, DER HVOR DET SKER. INGEN SKAL FØLE SIG UVELKOMMEN.

Elever fra 8. klasse, Rundhøjskolen

Ændret retorik

I forbindelse med udviklingen af Fællesskaber for Alle har der vist sig et behov for en revideret retorik. Nye begreber er opstået og gamle er revideret. Det sker løbende, da projektet er en dynamisk proces. Pædagoger og lærere, der skal være sammen om praksis hen over en uge, skal ikke på kursus i et kursuslokale. De skal ud i en institution, på en skole eller i en klub. De skal på læringsuge. Et nyt begreb. En uge hvor læring står øverst: ikke kun den enkelte deltagers mulige læring, men læringsbegrebet som helhed er overskriften for ugen. Både de, der er på besøg og de, der modtager besøg i deres praksis, inspireres, understøttes og 'lærer noget'.

Deltagerne undersøger, udforsker og afprøver det inkluderende læringsbegreb ud fra den konkrete virkelighed, de bringer med sig og er en del af i den pågældende uge. De reflekterer over og i praksis. De styrker deres refleksive kompetence og modet til at forholde sig til egen praksis, og hvordan den kan fremme eller hæmme børns læring og udvikling.

Læringsugen bliver et forum af reflekterende praktikere.

Læringsugen

En uge med det nærvær og den dybde, der skaber forandring langt ind. Hvad er det, der får en procesansvarlig til at beskrive en læringsuge i Folkeskolens Fællesskaber således?

For to år siden kendte vi ikke til begrebet 'en læringsuge'. Vi arbejdede med kendte rammesætninger for læring og udvikling, og vi etablerede kurser, temadage, workshops, seminarer og konferencer. I forbindelse med den politisk udstukne opgave: at kompetenceudvikle lærere og ledere i Folkeskolen i forhold til øget inklusion, opstod der et behov for et alternativ til eller en intensivering af de kendte kursusrammer. Fordi opgaven med øget inklusion allerede var der, og så mange professionelle som muligt så hurtigt som muligt og så effektivt som muligt skulle understøttes i fortsat at have mod på og føle sig yderligere kompetente til at arbejde med øget inklusion.

De faglige søjler, kompetenceudviklingen skulle hvile på, var ingen i tvivl om, hverken forskerne eller praktikerne: den professionelle ledelseskompetence, relationskompetence, didaktiske kompetence og en særlig opmærksomhed på forældreperspektivet som betydningsfuldt for den inkluderende praksis i netop den klasse, på netop den skole, med netop den elev- og forældregruppe.

Ingen var ej heller i tvivl om, at skulle effekten ses, mærkes og høres så hurtigt som muligt, skulle indsatsen være praksisnær. Og netop her var der behov for at finde et alternativ til begrebet 'kursus', når det primære fokus skulle være på besøg i praksis og refleksion i og over praksis. Forudsætningen for be-

søg i praksis er afklaring og udveksling af det menneskesyn, den teori, metodik og praksis, der forbundet med inklusionsbegrebet. Ligesom etikken ved besøg og den reflekterende samtale er gennemgående på en læringsuge.

På læringsugen er balancen mellem input og output central: Hver gang du 'får', skal du 'give'. Efter et oplæg og efter et besøg skal der tænkes, overvejes, reflekteres, spørges, lyttes, samtales, udveksles og nytænkes både i forhold til: hvad så jeg, hvad hørte jeg og hvordan klinger det an i forhold til min praksis, i forhold til din praksis, i forhold til vores praksis, og hvad giver det inspiration til at gøre mere af, mindre af, helt holde op med, eller prøve for første gang. Blikket vendes i kortere stunder op mod det fælles for efterfølgende igen at vende sig væk fra det fælles fokus og ned

blandt deltagerne på læringsugen. Disse tilbagevendende refleksions og nytækningsprocesser varetages af en procesansvarlig, der har det fulde ansvar for den dialogiske setting og for rammen, men ikke for indholdet. Det er deltagerernes.

Ingen deltagere på læringsuge kan derfor alene forholde sig lyttende. Alle bliver kontinuerligt og tilbagevendende inviteret ind. Tyngden i en læringsuge ligger på den strukturerede indholdsdialog mellem deltagerne og de lærere, der har haft besøg og mellem deltagerne indbyrdes på læringsugen. Derfor bliver deltagerne kompetente bidragsydere i et fagligt fællesskab, og derfor når en læringsuge andre steder. Steder hen, hvor handlingstilliden, modet og lysten til faglig udvikling har gode vilkår.

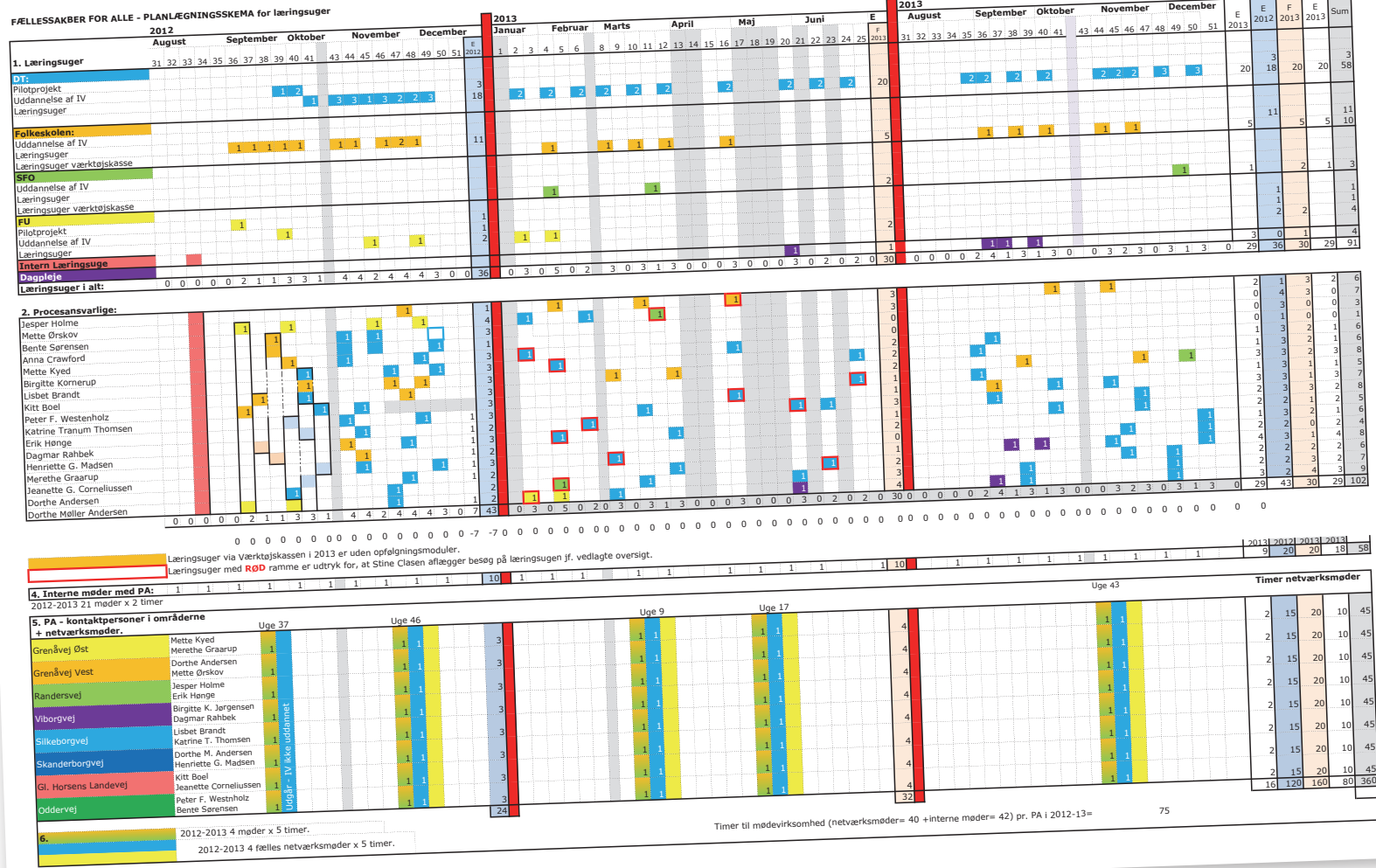
Læringsugen

Det røde modul kan flyttes, så det passer med målgruppen

Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag
Tema: Inklusion og fællesskab	Tema: Ledelseskompetence	Tema: Relationskompetence	Tema: Didaktisk kompetence	Tema: Forældre
Oplæg fra lederen som har værtskabet	Oplæg fra ledere eller medarbejdere	Oplæg fra ledere eller medarbejdere	Oplæg fra ledere eller medarbejdere	Oplæg fra ledere, medarbejdere, forældre
Perspektiver på inklusion	Besøg i praksis	Besøg i praksis	Besøg i praksis	Forældreperspektiver
Besøgsetik	Refleksioner over praksis	Refleksioner over praksis	Refleksioner over praksis	
Oplæg fra procesansvarlig	Oplæg fra procesansvarlig	Oplæg fra procesansvarlig	Oplæg fra procesansvarlig	Oplæg fra procesansvarlig
Skabe et fællesskab	Videndeling	Videndeling	Videndeling	Videndeling
Logbog	Logbog	Logbog	Logbog	Hjem igen Evaluerings

Opfølgingsmodul(er): Besøg i egen praksis af inklusionsvejleder

Logistikskema

Besøg i praksis

I Folkeskolens Fællesskaber besøger lærere lærere. Hvorfor gør de det?

Det gør de, fordi den pædagogiske praksis og konkrete virkelighed rummer kilden til nytænkning af egen praksis. Når lærere på en såkaldt læringsuge (se evt. Folkeskolens Fællesskaber for beskrivelse af en læringsuge på: aarhus.dk/ffa) besøger fremmede kolleger på en anden skole, sammen med fremmede kolleger fra andre skoler, så gør de det for at få inspiration og ideer til egen praksis. Almindeligvis tænker de fleste, at når jeg får besøg i min praksis af kolleger fra samme kommune, er det for at hjælpe mig og give mig nye ideer. Anderledes når jeg får besøg af kolleger fra andre lande eller byer. Så ved jeg godt, at de kommer for at se min praksis. Og så tager de det med sig hjem, som giver mening i deres praksis.

I Folkeskolens Fællesskaber besøger lærere lærere fra samme kommune. Kan man lære noget af lærere fra naboklassen? Eller naboklassen? Og hvad forestiller man sig, når der tales om besøg i praksis med efterfølgende refleksion mellem gæst og vært?

Umiddelbart er der mange, der forestiller sig, at det er gæsten, der efterfølgende skal sige noget kvalificeret om den undervisning, der overværes. Give sparring, supervisere eller måske coache. I hvert fald observere med henblik på respons.

Sådan er det ikke når lærere besøger lærere i løbet af en læringsuge. Så er der omvendt: Gæsten kommer for at få ideer med sig hjem. Værtslæreren stiller sig blot til rådighed. Og det er i princippet ligegyldigt, hvilken pædagogisk praksis, der finder sted.

I Folkeskolens Fællesskabers ideologi er begrebet 'observation' ikke-eksisterende. Med den begrundelse at hvis en professionel observerer en anden professionel, er det typisk for at kunne tilbyde kvalificeret sparring og supervision. Det er ikke hensigten, når lærere besøger lærere på en læringsuge. Her er hensigten, at den ene professionelle stiller sig til rådighed for den anden, for at den anden i spejlingen af den førstes pædagogik samt i en efterfølgende reflekterende samtale får bekræftende eller nye ideer til egen pædagogiske praksis.

I Folkeskolens Fællesskaber tilbydes der ikke supervision og sparring. Det gøres der i andre sammenhænge. I Folkeskolens Fællesskaber tilbydes der åbne døre og invitation til at se og besøge det, der er, fordi al pædagogisk praksis kan danne grundlag for kvalificeret refleksion og nytænkning. Uanset hvor, hvem, hvor meget, hvordan og hvorfor.

AARHUS
KOMMUNE

Reflekterende praksis for praktikere

Opøve og fokusere på evne til at reflektere over praksis – i praksis – med fagfæller

En (af mange) professionelle kompetencer til at udvikle inkluderende læringsmiljøer

- Synliggørelse af egen viden
- Deling af viden med hinanden
- Udvikling af ny praksis sammen
- på kanten af plejer!

Pædagoger og lærere er eksperter på egen praksis, derfor vil de selv kunne komme med kvalificerede løsninger og svar (= indholdet).

BØRN OG UNGE

REFLEKTERENDE PRAKSIS FOR PRAKTIKERE

AARHUS
KOMMUNE

Besøgsetik

OBSERVATIONS

BØRN OG UNGE

BESØGSETIK

AARHUS
KOMMUNE

Besøgsetik

Værten "åbner sin dør" og byder indenfor i sin praksis

Formålet med besøget er, at gæsterne reflekterer over egen praksis, ud fra det de oplever ved besøget

Værten stiller sig "bare" til rådighed for gæsternes læreproces og skal ikke forberede noget

Gæsterne har ansvaret for rammesætningen af dialogen

Ansvaret for indholdet er et fælles ansvar

HUSK: Det er gæsterne, der skal lære noget!
HUSK: Værterne skal opleve sig set og anerkendt!

BØRN OG UNGE

BESØGSETIK Værten "åbner sin dør" og byder indenfor i sin praksis

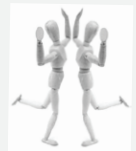
AARHUS
KOMMUNE

Besøgsetik

Formålet med videndelingen

Formålet med videndelingen:

- Synliggøre viden og erfaring (indvie værten i sine tanker og refleksioner) – nysgerrighed og inspirationer
- Dele viden og erfaring – kompetente bidragsydere
- Reflektere over andres og egen praksis
- Vt. skabe ny pædagogisk praksis
- på kanten af plejer

BØRN OG UNGE

BESØGSETIK

Spørgsmålsetik for "Reflekterende praksis for praktikere"

AARHUS
KOMMUNE

Besøgsetik

Spørgsmålsetik for "Reflekterende praksis for praktikere"

- Hvilke spørgsmål ville jeg selv synes kunne være spændende, inspirerende og måske overraskende at få stillet?
- Hvilke spørgsmål kunne jeg forestille mig ville være åbende og udfoldende at stille min vært?
- Hvad kunne jeg tænke mig at blive klogere på?

BØRN OG UNGE

Hvad er en kok?

Hvad er en inklusionsvejleder?

Det første er nemt at svare på. Det vides af alle. Det er en, der laver mad. Hvad er mad? Det er noget, man kan spise, noget man skal have for at kunne leve. Noget der smager godt, eller noget der smager grimt, afhængig af tid, sted, vilkår og omstændigheder.

En kok har brug for råvarer for at kunne lave mad. Ingredienser. En kok lader råvarer møde råvarer og skaber på den måde en ret. Og lader retter møde retter og får derved skabt en menu. Måske i samspil med en kollega, der har viden om og forstand på drikkevarer. Så måske ender det i en kombineret mad- og vinmenu. Kokke for ting til at mødes. En kok ved noget, vil noget, får noget til at ske.

Hvad er en inklusionsvejleder? Det er straks vanskeligere at svare på. Eller er det? Et bud kunne være, at det er en, der laver processer. Hvad er en proces? Det er at nogen mødes, noget udveksles, noget sker eller opstår. Er der forskel på en kok og en inklusionsvejleder? Måske, måske ikke. Måske arbejder de bare inden for forskellige verdener, den ene i en meget konkret fysisk verden, den anden i en også abstrakt, mental verden. Måske har de samme intention: at skabe noget, nogen kan næres af. Som ikke kan undværes.

I øjeblikket uddannes der inklusionsvejledere overalt i Danmark. Fordi vi skal og vil have en mere inkluderende folkeskole. Det giver god mening at have nogle spydspidser, nogle spejdere, der rider i forvejen, når vi ikke helt kender terrænet. Nogle, der har trådt skridtene lidt i forvejen, nogle der kan vise vejen og samtidig tør tage skridt i retninger, ingen endnu har betrådt.

Kokke fusionerer køkkener. Chokolade og lakrids. Et af de hotte møder for tiden. De to råvarer var engang utænkelige sammen. Ikke længere. Inklusionsvejledere fusioner ideer og handlinger. For modsætninger til at mødes. Får ny pædagogisk praksis til at opstå. Ved at have mod til at turde. Både det kendte, det ukendte og mødet mellem dem.

Inklusionsvejlederne er tænkt som fyrtårne for inkluderende praksis i folkeskolen. I Aarhus Kommunes inklusionsprojekt 'Folkeskolens Fællesskaber', er der udviklet en anderledes uddannelse af inklusionsvejledere. Et forløb over 1½ år. Først som deltagere på en såkaldt 'læringsuge', hvor fagfæller besøger fagfæller i konkret pædagogisk praksis. Dernæst som inklusionsvejleder/procesansvarlig for 10 inklusionsbesøg hos fagfæller. Hvis de var kokke, ville det svare til, at de kom på besøg hos kokkekolleger, og at de der tog ansvar for videndeling, erfaringsudveksling og nytænkning. For i praksis er det nemmere og mere legalt at lære af hinanden og sammen prøve noget nyt.

I 'Folkeskolens Fællesskaber' defineres pædagogik som 'mødet mellem mennesker'. Inklusionsvejlederne har mod til at stå lige her, lige nu også uden nødvendigvis at kende svaret. De bruger den viden og erfaring de har med sig, stor eller lille, til i dialog med kolleger at få mest muligt ud af eksisterende potentiale. De er eksperter på processer, ikke nødvendigvis på indhold. De får det bedste frem i de kolleger, forældre, børn og unge, de skaber processer med. De er pædagogiske kokke, der tør lade lakrids møde chokolade.

Kokke laver mad. De specialiserer sig. Nogle inden for det søde, nogle inden for det sure. Nogle med det grønne som speciale, nogle med kødet som speciale. På samme måde med inklusionsvejlederne: de skal og må nødvendigvis også specialisere sig. For deres skyld, for kollegers skyld og for sagens skyld må der være en stor spændvidde i deres særlige interesse, viden og erfaring med inkluderende pædagogisk praksis. Specialerne har vi til gode. Inklusionsvejlederbetegnelsen er ny, og fagprofilerne skal udvikles. Afhængig af, hvordan inklusionsvejlederne bliver brugt og lader sig bruge. To funktioner er dog fælles for inklusionsvejlederne i Folkeskolens Fællesskaber: De skaber processer og tør gå nye veje.

Fællesskabsskabende innovationsproceskonsulenter, kunne en ikke mundret funktionsbeskrivelse måske være!

NOTER

Alle skoler, sfo'er, dagtilbud og Ung i Aarhus har inklusionsvejledere

Indholdet i forløbet:

- Deltager i en indledende og en afsluttende temadag for inklusionsvejledere
- Deltager i læringsforløb: Læringsuge og besøg i hinandens praksis
- Varetager opfølgning for pædagoger og lærere som er på læringsforløb
- Indgår i netværksdannelse med inklusionsvejledere fra det geografiske område
  - monofagligt - på sigt tværfagligt o - 18 år
- Frivillige vejlederdage for alle inklusionsvejledere o - 18 år (også for ledere)

Tænkningen

- Fællesskaber for alle "KIT"
- Træningsbane - øvebane - "fylde i rygsækken" - stjæle med arme og ben
- Serendipitet
- Handlingstillid
- Mod til at turde

Inklusionsvejledere er "Vild med inklusion"

” INKLUSION ER AT FORSTÅ SPILLEREGLERNE FOR FÆLLESSKABET. DET ER FRIHED UNDER ANSVAR. DU HAR RET TIL AT VÆRE DIG, MEN SKAL STÅ TIL ANSVAR FOR DINE HANDLINGER OG DET DU SIGER.

Elever fra 8. klasse, Rundhøjskolen

Folkeskolens Fællesskaber

De Mange Veje..

Temadag for inklusionsvejledere og ledere
Rådhushallen d. 23. februar 2012
Kl. 9.00 – 15.00

I forbindelse med Folkeskolens Fællesskaber afholdes den anden temadag for inklusionsvejledere. På temadagen d. 23. februar er ledelsesrepræsentanter fra skolerne inviteret til at deltage. Temadagen er tilrettelagt så der bliver mulighed for både en fælles og lokal afsøgning af tanker, holdninger og handlinger som skaber udviklende fællesskaber.

I respekt for de mange måder, veje og muligheder for understøttelse, tilrettelæggelse og gennemførelse af udviklende fællesskaber i skolen, kaldes temadagen for "De Mange Veje ..".

Tilmeldingsfrist: Fredag d. 10. februar kl. 12.00

NB. Der kan deltage 1 ledelsesrepræsentant fra hver skole

Tilmelding til Orla Leth Christoffersen:

Send en mail til: orlch@aarhus.dk med følgende oplysninger: Navn, stilling, Skole

For yderligere oplysninger om temadagen:

Pia Jørgensen Hutter, pihu@aarhus.dk og Stine Clasen, stc@aarhus.dk

Kaffe/te og croissant **8.30-8.55**

Velkommen 9.00-9.10

v. Stine Clasen, konsulent i PPR og S

Den brede vej - Inklusion i Aarhus Kommune 9.10-9.50

v. Nils Petersen direktør for magistratsafdelingen for Børn og Unge og Erik Kaastrup direktør for magistratsafdelingen for Sociale forhold og Beskæftigelse

Inklusionsopgaven i et strategisk og tværfagligt perspektiv.

Hvordan sikrer vi, at flest mulige børn og unge vokser op og kan leve et kompetent liv på egne præmisser. Hvilke udfordringer står vi overfor, og hvad kræver det af vores samarbejde med hinanden og med omverdenen?

De kendte og kommende veje 9.50-10.05

v. Pia Jørgensen Hutter, Konsulent i PPR og S

*Det der allerede er sket og det vi ved der kommer i fremtiden
De 2 spor for inklusionsvejledere:*

Folkeskolens Fællesskaber og uddannelsesforløb for Inklusionsvejledere

Lokalt på skolerne

Køreplan 10.05-10.15

v. Per Diinhoff, AKT medarbejder i PPR og S

En fælles introduktion til "De mange lokale veje", som er overskriften på resten af formiddagen

Pause 10.15-10.30

De mange lokale veje 10.30-12.15

Procesansvarlige fra Pædagogisk Afdeling styrer processerne i de 8 områder

Inklusionsvejledernes lokale forankring er udgangspunktet for en rammesat proces, som sikrer at alle får mulighed for at dele:

Det vi allerede gør og det vi over os på

Det vi ønsker at gøre i fremtiden – nye ideer til de mange veje

Dilemmaer og ansvar mellem ledelse og inklusionsvejledere

Hvad vil vi gerne på vores skole?

Hvad vil være vores næste skridt, når vi kommer hjem?

Rasteplads 12.15/13.00

Frokost / kaffe og små stande med mulighed for inspiration og videndeling

Motorvej 13.00-13.30

Energi i fællesskabet

Rundkørsel 13.30-15.00

Jazzmusikerne Christian Wuust, Uffe Steen og Peter Wuust vil gennem jazzmusikken og i dialog med Lis Fenger, Konsulent i Sundhed og Trivsel og Stine Clasen, illustrere de tre gennemgående kompetencer i Folkeskolens Fællesskaber: Ledelse, Relationer og Didaktik

Frivillige vejlederdage for inklusionsvejledere

- For styrkelse og træning af vejlederrollen

Fælles for alle temadage:

- Alle arrangementer afvikles i lokale 2124 a + b på Grøndalsvej 2.
- Alle arrangementer er gratis.
- Et tema gennemføres om formiddagen og gentages igen om eftermiddagen for at sikre mulighed for fleksibel deltagelse.
- Temaerne forestås af personale fra Pædagogisk Afdeling på Grøndalsvej 2.
- Hvert forløb har sit særlige faglige fokus som udgangspunkt for træning.
- Indholdet af temaerne udvikles løbende i overensstemmelse med de behov, som efterspørges.

Temaer:

- Forældreperspektiver
- Mentalisering
- Systemisk og anerkendende tanker – og øvelser
- Samarbejdsbaseret problemløsning
- Modstand
- Teori-U og Den kreative Platform
- Fokus på det der virker – teamsamarbejde
- Sparringssamtaler med kollegaer
- Svære samtaler
- Marte Meo som tankegang og metode
- Mindfulness

Eksempel på temadag:

Se næste side

Eksempel på temadag:

Folkeskolens Fællesskaber
Frivillig dag
for inklusionsvejleder
6. februar 2012

Systemiske og anerkendende tanker
- og øvelser

Fla. Jørgensen Hultén, Koordinator PPR og specialpædagogik

Program

Dogmer
En morgen og en vej – Et tilfældigt lykketræf
Lynhistorier
Grundlæggende systemiske antagelser
Abefælder
Domæner
"Translation into action" for inklusionsvejledere

Pause – efter ca. 5 kvarter

4 mulige øvelser:
• Gør dem smukkere
• Storyboard
• Anerkendende interview
• Nøglerod
"Translation into action" for inklusionsvejledere

Dogmer

Der er mange muligheder
Alt er bare en beslutning væk
De får det der er
Jeg ved det jeg ved
De kan aldrig få det hele
Jeg kan altid gøre noget andet

"Det er nemmere at læmme en våd løk, end at puste liv i en død sild"

En morgen og en vej ..

Et tilfældigt lykketræf = Serendipitet

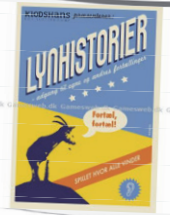
Tænk
hvis jeg var gået
en anden vej!

"Serendipity has become a legitimate source of learning, if not the norm."
(Barak, 1998)

LYNHISTORIER

Fortæl fortæll!

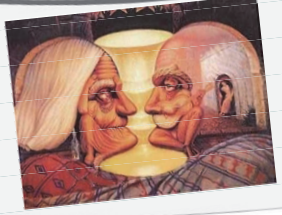
Det vi leder efter,
er det vi finder!

Det vi finder,
er det vi taler om!

Det vi taler om,
bliver vores virkelighed!

Guldvasen

Hvor mange kvadrater kan du se?

Rundt om grisen

- Perspektiver og positioner
- Verden er, som den er
- virkeligheden er, som du ser den
- Vi ser ikke verden, som den er
- men som vi er

Sproget skaber virkeligheden!

... at tale om muligheder og kompetencer er at skabe dem

Mangelsprog
Mennesker adskilles og isoleres
Føler sig uligeværdige og ikke forset
Subkulturel opstår

Ressourcésprog
Mennesker samles og er en del af fællesskabet!
Føler sig kompetente og forset
Kompetent bidragyder

Abefælder

- Våner og manøvre – jeg plejer...
- Skolens praksis – vi plejer...
- Forskelt i egne ører
- Egne regler, ordregisse, værdier
- Billeder af børn, forældre, kollegaer
- Roller og forventninger i fh. hinanden
- Mådekultur
- Samtalskultur

Nye rammesætninger, nye idéer og nye refleksioner

Nye muligheder

Eksempel på temadag:

Produktionens domæne

Handler om (hvordan vi omsætter tanker og holdninger til) handlinger

- Love og regler (samfundets rammer for vores adfærd)
- Bøft og unge politikere, regler i skoler/institutioner (lovgivning, ansvar osv.)
- Hvad er mit job og hvordan skal det udføres
- Hvad er mit ansvar og kompetence

Hvad ser og hører jeg?
AT BESKRIVE

Her tages beslutninger – her skal handles – kræver at vi følger dem

Én version = UNIVERS

BØRN OG UNGE

Refleksionens domæne

Handler om forskelligheder

- Mange versioner, sandheder, ideer, perspektiver, refleksioner
- Alle synspunkter er ligeværdige, lige rigtige og lige nødvendige
- Uenshed er velkommen

Hvad tænker jeg om det, jeg ser og hører?
AT FORKLARE

Her tænkes høj – lyttes – og der tages ingen beslutninger

Mange versioner = MULTIVERS

BØRN OG UNGE

Æstetikens domæne

Handler om det subjektive

- personlig baggrund (erfaringer, oplevelser, ...)
- moralske og etiske holdninger (sædvanlig – rigtigt/forkert – værdigrund)
- Kulturel og religiøs baggrund

Hvad synes jeg om det, jeg ser, hører og tænker?
AT VURDERE

Her tages subjektive standpunkter

Egne versioner = UNIVERS

BØRN OG UNGE

Tanker

Skolen er en social konstruktion

- Normalklasser og specialklasser

Social anerkendelse – subkulturer (Axel Honneth)

Kompetente bidragsydere

Fik jeg sagt, det jeg ville > < Fik jeg skabt, det jeg ville

At få handlingstilid

Teori U og Den kreative platform

BØRN OG UNGE

Translation into action

Hvordan kan I bruge det, I har hørt, i rollen eller opgaven som inklusionsvejledere?

BØRN OG UNGE

Gør dem smukkere!

1. Anerkend et barn, der udfordrer dig.
  - Hvad kan du sige barnet?
  - Hvad er barnet godt til?
  - Hvorfor? (fortæl om grænseoverskridelse)
  - Hvad vil barnet andre barnene eller påbegynderen?
  - Hvorfor? (fortæl om samarbejde)
  - Hvorfor? (fortæl om samarbejde)
  - Hvad vil barnet gøre med det? (Hvad vil barnet gøre med det?)
  - Når barnet ikke er blevet hørt, hvad gør barnet og?
  - Hvad vil du gerne mere, hvis barnet en dag går ud af klassen eller sår en?
2. Hvad vil du have fokus på i forhold til barnet i den kommende tid? (max. 2 ting)
3. Hvad kan du (og andre) gøre, så det du har valgt som fokus, lykkes?
4. Hvad vil du gøre i den kommende tid i forhold til barnet?

BØRN OG UNGE

Nøgleord

Formål: At skærpe/fokuser indholdet af en samtale

Gå sammen 2 og 2

Den højeste starter med at fortælle en personlig arbejdsopgave (inklusionsvejleder) eller oplevelse, en udfordring, en problemstilling, et dilemma...

Den laveste lytter og bryder evt. historien ud vha. nysgerrige spørgsmål - og noterer vigtige nøgleord undervejs – brug 5 min.

Nøgleordene gives til fortælleren, som vælger et nøgleord.

Den laveste udfordrer stiller 5-10 spørgsmål i th. Nøgleordet – brug 10 min.

Herefter byttes roller

Tidsforbrug 30 min.

BØRN OG UNGE

Fokus på det, der virker!

Anerkendende interview

Find sammen 2 og 2 – med nogen som har samme farve trøje på.

Først fortæller den med den lyseste hår:

"Om en situation hvor du specielt oplevede at du lykkedes som inklusionsvejleder. En situation hvor du gjorde det godt" (og det er til at være stolt!)

Brug 2-3 minutter

Interviewer (mørkeste hår) spørger ind til oplevelsen interviewet af følgende spørgsmål:

1. Hvad gjorde du, som gjorde at det gik godt?
2. Hvilke kvaliteter og evner gjorde du brug af?
3. Hvad gjorde arbejdet, tht. at skabe denne oplevelse?
4. Hvad tror du, andre mennesker ville sige, ved det du gjorde?
5. Hvad kunne have gjort denne oplevelse endnu bedre?
6. Hvad kunne du med fordel have gjort endnu mere af?
7. Hvad kunne du med fordel have gjort mindre af?
8. Hvilke inklusionsvejleder-succesfaktorer vil du gerne kunne fortælle om et års tid?

Brug 7-8 minutter

Der er 15 minutter til hele aftenen. Derefter bytter I roller

BØRN OG UNGE

Storyboard

Opgave individuelt

Tænk tilbage på dine roller som inklusionsvejleder på opfølgingsmoduler og forestil dig, at du har haft et kammerhold med, som har fulgt dig ind i nu.

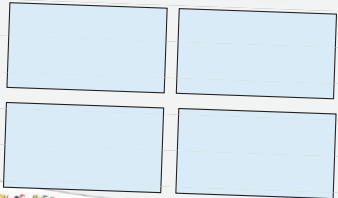
Kammerholdet har efterfølgende lavet en dokumentarfilm om dig som inklusionsvejleder.

Din opgave er nu at lave storyboard til dokumentarfilmen:

- Du skal udvalgte 4 scener eller situationer, som du ønsker at fremhæve. Det skal være scener eller situationer, som du ser som højdepunkter i dine opfølgingsmoduler eller scener hvor der i særlig grad skete noget afgørende for dig. Også fokus på DNU som inklusionsvejleder og det du gør!
- De 4 scener skal tegnes i storyboardet
- Afslutningsvis giver du din dokumentarfilm en titel, som sammenfatter det der kendetegner dig som inklusionsvejleder.

BØRN OG UNGE

Storyboard

BØRN OG UNGE

Storyboard

Opgave i grupper

Gå sammen 2 og 2

Opgaven er at bevindte hitandens fortællinger: En er fokusperson mens den andre lytter.

Fokuspersonen fortæller max. 5 minutter om de udvalgte scener fra dokumentarfilmen + titel.

Derefter bevinder den anden fokuspersons historie: 10 minutter til bevindte

- Hvad har jeg lært af den anden fokuspersons fortællinger om sin rolle som inklusionsvejleder?
- Hvad fortæller det dig om, hvad der er vigtigt for fokuspersonen?
- Hvordan klæber det sig til kammeret eller erfaringer, du selv har?
- Hvad bliver mere vigtigt i din egen arbejds som inklusionsvejleder, efter at du har lyttet til fokuspersonen?

BØRN OG UNGE

Translation into action

Hvordan kan I bruge dagens metoder, tænkning og tanker i rollen eller opgaven som inklusionsvejledere?

BØRN OG UNGE

Serendipitet er det at finde uden at søge, men derefter også at erkende værdien i det, man har fundet, sådan at det ses i et helt nyt lyd (Wikipedia)

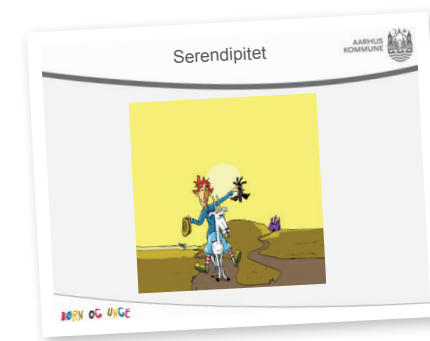
Vi har netop afholdt den første skriveworkshop for et mindre antal inklusionsvejledere i Aarhus Kommune. Ideen var at mødes i halvanden time for på guidet vis at skrive om nogle af de iagttagelse og overvejelser, der er gjort i forbindelse med det aktionsforskningsinspirerede kompetenceudviklingsforløb for lærere og pædagoger i Aarhus Kommune: Folkeskolens Fællesskaber. Initiativet har til hensigt at rammesætte for vidensynliggørelse, videndeling, og refleksion over og i praksis. For på dette grundlag at understøtte nyudvikling af pædagogisk praksis dér, hvor det giver mening.

Vi var en mindre gruppe, der mødtes for at lade pennen eller tastaturet følge tankens frie bane. For at undgå - eller i hvert fald forsøge at navigere uden om - den meget dominerende egencensur, som de fleste har med sig i skriveprocessen, var der en maske lagt ned over skrivningen: Man måtte i 10 minutters sekvenser ikke løfte pennen fra papiret, ligesom man ikke måtte

stoppe fingerspidsernes flugt over tastaturet og i øvrigt skulle skrive med sort skærm. Man skulle med andre ord forsøge at undgå at tænke og reflektere og alene benytte sig af metodikken: Første Indfald.

Det lyder enkelt. Det er det ikke. Som så ofte med det enkle. Det kræver. Her kræver det, at man skriver lige præcis det ned, man her og nu tænker. Uden smålig skelen til, om det nu lyder fornuftigt, om det giver mening eller om det er klogt eller originalt nok. Man skriver simpelthen det, der kommer. Man kunne med et enkelt ord sammenfatte metodikken: serendipitetsskrivning. Man finder uden at søge. Man er helt åben over for, hvor man måtte lade sig føre hen af sig selv og åben over for, hvad der måtte komme. Man tager fuldstændig ukritisk imod det, der er.

I denne skriveworkshop, der var inspireret af Natalie Goldbergs bog Writing down the Bones, blev der givet en overskrift til hver enkelt 10 minutters skriveøvelse. Den første opvarmingsøvelse bar overskriften: Jeg ser... Og her skriver man så, hvad man ser. Og hvis man ikke lige ved, hvad man skal skrive, så skriver man: Jeg ved ikke hvad jeg skal skrive. Og det fortsætter man med, indtil man pludselig opdager, at tanken har ført en et andet sted hen.

Alt kan skrives under en overskrift. Der er ingen krav eller forventning om, at man forbliver tro mod overskriften. Måske snarere tværtimod. Man følger tankens bane uanset retning.

Efter 10 minutter afbrydes skriveøvelsen. Herefter gives en ny overskrift. Og så fremdeles. En supplerende øvelse kan være, at man efter to eller tre skriveøvelser beder deltagerne vælge en tekst ud, som de har lyst til at læse op for de øvrige. Som derefter i forlængelse af oplæsningen giver et bud på – i en enkelt sætning - hvad de især blev optaget af i den oplæste tekst.

Hensigten med skriveworkshoppen var at inspirere til, at involverede i Folkeskolens Fællesskaber løbende bidrager til hjemmesiden med oplevelser, tanker, holdninger og indtryk fra kompetenceudviklingsforløbet. Og der skete præcis det på skriveworkshoppen, der sker, når man slipper kontrollen og åbner sig for, hvad der måtte komme: Man kommer uventede steder hen, tanken får identitet og bliver klædt på i ord og kan dermed gives videre til andre.

Serendipitets-skriveworkshoppen er kommet for at blive.

Tilfældighedsprincippet

– kan alle lære af alle til alle tider og alle steder?

Ja, det kan de. Under forudsætning af, at der skabes fællesskaber, hvor det bliver både legalt og muligt at lære af hinanden, og hvor alle oplever sig som kompetente bidragsydere.

Hvor alt kan bruges, og hvor det handler om at få adgang til al den viden, erfaring og indsigt, vi hver især og tilsammen bærer rundt med. Læringsbegrebet her forstået som inspiration til nye måder at tænke og dermed handle på.

Når vi har brug for løsninger på problemstillinger, gælder 80-20 reglen som i de fleste andre sammenhænge også her: at vi 80% procent af tiden bruger 20% af vores viden. Fordi netop de 20% repræsenterer løsninger, vi plejer at bruge og dermed har erfaring med og er trykke ved. Og det giver god mening at anvende kendte løsninger, når de fortsat er bæredygtige. Alt andet ville være ufornuftigt. Det er først, når vi er presset ud i at finde helt nye løsninger, at vi går nye veje. Og det er netop vilkåret for os i en lang række scenarier i aktuel tid. At vi skal finde radikalt nye løsninger inden for en lang række temaer som økonomi, klima, sundhed, uddannelse...

I den pædagogiske verden har vi en særlig opgave lige nu: at udvikle en inkluderende folkeskole, hvor vi underviser de børn, vi har. Hvor vi både etisk og økonomisk gør op med den specialundervisningspraksis, der har været gældende gennem en årrække.

Vi skal kunne udvikle nye fællesskabskontekster, der i langt højere grad inkluderer de børn, unge og voksne, der 'tilfældigvis' er en del af gruppen. Fællesskaber, hvor dét at høre til, hvor begrebet 'belonging', er dominerende.

Her kommer tilfældighedsprincippet os til hjælp. Når alle skal kunne opleve sig som kompetence bidragsydende, og når alt skal kunne bruges, skal der skabes et helt særligt rum herfor. Et kreativt rum, der er defineret ved en række rammer, regler og etiske normsæt:

- Der arbejdes udelukkende med ideer. Og da ideer ikke er farlige, eftersom de endnu ikke er blevet til en beslutning og dermed en handling med eventuelle konsekvenser, kan man roligt kaste sig ud i at bidrage med en ide og gerne en vild ide, da den netop kan gemme på det endnu ikke sette

- Alle ideer er kun et afsæt for en ny ide. Derfor siges der et rungende ja til alle ideer og ordet nej fravælges bevidst i denne kommunikative sammenhæng

- Der arbejdes kvantitativt. Jo flere ideer jo bedre, så der er flere at vælge imellem, når det efterfølgende skal komme til beslutning og handling

- Negativt ladede ord som forkert, dårligt, dur ikke, undgås bevidst her, fordi sprog skaber virkelighed

- Alle kan bidrage uanset alder, køn, baggrund, viden, erfaring, karakterer, løn, eller andre kendte kriterier for forskellighed

Her kan alt bruges, alle er velkomne, alle kan bidrage. Her hersker tilfældighedsprincippet!

For ideer til konkret iscenesættelse af kreative rammesætninger i pædagogiske kontekster, se antologien 'Praksisanvendelse af Den Kreative Platform i uddannelse, læring og undervisning' på uva.aau.dk

Logistikskema

Matrix for opfølgingsmoduler Hold 35 læringsuge 17

Skole	Inklusionsvejledere & lærere - fordelt på områder																																				
	Grenåvej Øst					Grenåvej Vest					Randersvej				Viborgvej			Silkeborgvej			Skanderborgvej				Oddervej			Gl.Horsens Landevej									
Procesansvarlig: Mette Kyed	Mette Kyed	Mette Kyed	Mette Kyed	Mette Kyed	Mette Kyed	Hanne Jørgensen	Lone Jørgensen	Henrik Jørgensen	Karin Jørgensen	Mathias Jørgensen	Line Jørgensen	Gitte Jørgensen	Line Jørgensen	Hanne Jørgensen	Susanne Jørgensen	Susanne Jørgensen	Line Jørgensen	Line Jørgensen	Line Jørgensen	Line Jørgensen	Line Jørgensen	Line Jørgensen	Line Jørgensen	Line Jørgensen	Line Jørgensen	Line Jørgensen	Line Jørgensen	Line Jørgensen	Line Jørgensen	Line Jørgensen	Line Jørgensen						
2																																					
2																																					
4																																					
2																																					
3																																					
3																																					
1																																					
1																																					

Princip for match mellem inklusionsvejleder og lærer: Primært kombineres i eget område, men på anden skole end hvor man er ansat. Sekundært kombineres udenfor eget område.

Venstre side af skemaet: Først skolens navn - efterfølgende hvilke lærere fra skolen, som indgår i opfølgingsmoduler.

Øverst i skemaet er den enkelte skoles inklusionsvejleder oplyst. Farven markerer match mellem inklusionsvejleder og lærer. 1-tallet i "boksen" er til statistik.

Udarbejdet af **Orla Leth Christoffersen** og **Pia Søstrøm**

Abefælder

- Vaner og mønstre – jeg plejer...
- Institutionens praksis – vi plejer...
- Forelsket i egne ideer
- Egne normer, opdragelse, værdier
- Fastlåste billeder af kollegaer
- Roller og forventninger i fht. hinanden
- Mødekultur
- Samtalekultur
- Samarbejdskultur

Nye rammesætninger, nye refleksioner, nye ideer

**Nye muligheder
– på kanten af plejer**

”

INKLUSION ER, AT DER ER
PLADS TIL ALLE UANSET,
HVORDAN DU SER UD, ELLER
HVOR DU KOMMER FRA.

Elever fra 8. klasse, Rundhøjskolen

”

INKLUSION ER, AT TAGE SIG AF
HINANDEN OG HOLDE SAMMEN
- BÅDE I FRITIDEN OG I SKOLEN.
MAN SKAL TRIVES OG FØLE, AT
DER ER PLADS TIL EN.

Elever fra 8. klasse, Rundhøjskolen

Inklusion – kunsten at balancere

Når nu ingenting eksisterer uden sin modsætning, hvad betyder det så for begrebet inklusion? Det betyder selvsagt, at inklusion kun forstås ud fra sin modsætning eksklusion.

Inklusion kan være et spørgsmål om at høre til, at indgå, at føle sig imødekommet som en del af noget større end en selv. En del af et fællesskab. For det er i spændvidden mellem det fælles og det individuelle, at det inkluderende opstår og findes. Det er i skæringspunktet, det sker. Der hvor det fælles bliver forudsætningen for og målet med det individuelle. Og omvendt. Der hvor fællesskabet er resonanskasse for individet, og hvor individet er understøttende for fællesskabet. Som

celloen. Hvor strengen får en helt anden klang og lydstyrke, når den er koblet på kassen. Og hvor kassen på samme vis er afhængig af strengen for at lyde som en cello. Der hvor forgrund og baggrund, streng og kasse, individ og fællesskab på skift bliver forgrund og baggrund for hinanden.

Når der er balance mellem modsætningerne, bliver mennesker trygge. Og trygheden er forudsætningen for at vi trives, næres, lærer og udvikler os. Så hvordan kan vi skabe ultimative trygge inkluderende fællesskaber? Det kan vi ved at være opmærksomme på balancen i det fysiske rum og i det mentale rum. Være bevidste om balancen mellem det lyse og mørke, det brede og det smalle og det høje og det lave. Hvis det fysiske rum eksempelvis er helt hvidt, på vægge,

gulve, loft og inventar, kan vi ikke tåle at opholde os i rummet. Vi må nødvendigvis tilføre modsætningen noget mørkt, på gulv, vægge eller inventar. Kun derved kan rummet gøres trygtere og dermed i højere grad understøtte den hensigt, vi har med rummet. På samme måde i det mentale rum, hvor der må være balance mellem det fremsættende og det spørgende, det lyttende og det talende, det produktive og det reflekterende, det individuelle og det fælles.

Eller sagt anderledes: når vi sikrer balance mellem modsætningerne, inviterer vi til et trygt eksperimentarium for inkluderende praksis.

NOTER

A teal-colored speech bubble with a white border, containing the text 'www.aarhus.dk/ffa'.

www.aarhus.dk/ffa